

JAARVERSLAG 2017

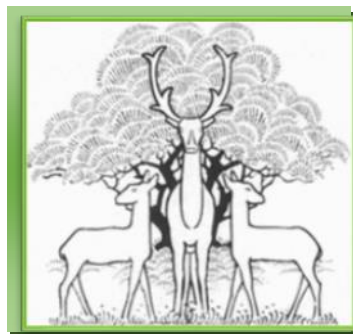
FAUNAWERKGROEP

Van de Vereniging Vrienden van de Hoge Veluwe

platte wielwebspin

foto: Jeannette Hoek

“VRIENDEN VAN DE HOGE VELUWE”

Inhoud JAARVERSLAG 2017

INLEIDING	<i>Jan de Beer</i>	3
HOOFDSTUK 1 DAGVLINDERS	<i>Nina de Vries</i>	4
HOOFDSTUK 2 NACHTVLINDERS	<i>Joop Schaffers</i>	9
2.1 Nachtvinders die in 2017 voor het eerst in het Park zijn waargenomen		9
HOOFDSTUK 3 LIBELLEN	<i>Marian Schut</i>	13
3.1 Monitoringsgebieden in het centrum		13
3.2 Monitoringsgebieden in Het Deelense Veld		14
HOOFDSTUK 4 SPRINKHANEN en KREKELS	<i>Jeannette Hoek</i>	15
4.1 Sprinkhanen en krekels algemeen.		15
4.2 Wrattenbijter.		15
4.3 Zadelsprinkhaan.		15
4.4 Veentjeswei		16
HOOFDSTUK 5 SPINNEN	<i>Jeannette Hoek</i>	18
5.1 Spinnen in het algemeen		18
5.2 Soort bespreking		18
HOOFDSTUK 6 OVERIGE INSECTEN	<i>Nina de Vries en Jeannette Hoek</i>	25
6.1 Algemeen		25
6.2 Wantsen, soort specifiek.		25
6.3 Roofvliegen		27
6.4 Houtwespen en sluipwespen		28
6.5 Lieveheersbeestjes		29
HOOFDSTUK 7 AMFIBIEËN en REPTIELEN	<i>Harrie Wijnands</i>	29
7.1 Inleiding		30
7.2 Amfibieën		30
7.3 Reptielen		31
HOOFDSTUK 8 VLEERMUIZEN	<i>Tom Dekker</i>	32
8.1 Zomertelling		32
8.2 Wintertelling		32
HOOFDSTUK 9 BOOMMARTERS	<i>Olga van der Klis e.a.</i>	34
HOOFDSTUK 10 VOGELS	<i>Wim Weenink</i>	35
10.1 Inleiding		35
10.2 Inventarisaties		36
10.3 Losse waarnemingen.		36
10.4 Klapekstertelling		40
10.5 Nachtzwaluwen		41
10.6 Rode Lijst soorten en het Park		42
HOOFDSTUK 11 MLT DEELEN		43
11.1 Vlinders en overige insecten	<i>Nina de Vries, Olga van der Klis</i>	43
11.2 Amfibieën en reptielen	<i>Harrie Wijnands</i>	43
HOOFDSTUK 12 HOUTOOGST 2017-2018	<i>Ineke en Dirk</i>	45
12.1 Houtoogstinventarisaties		45
12.2 Houtoogstgegevens		46
12.3 Werkwijze van de inventarisaties		46
HOOFDSTUK 13 HET WEER IN 2017	<i>Jan de Beer</i>	47
SAMENVATTING	<i>Jan de Beer</i>	48
DANKWOORD	<i>Jan de Beer</i>	50

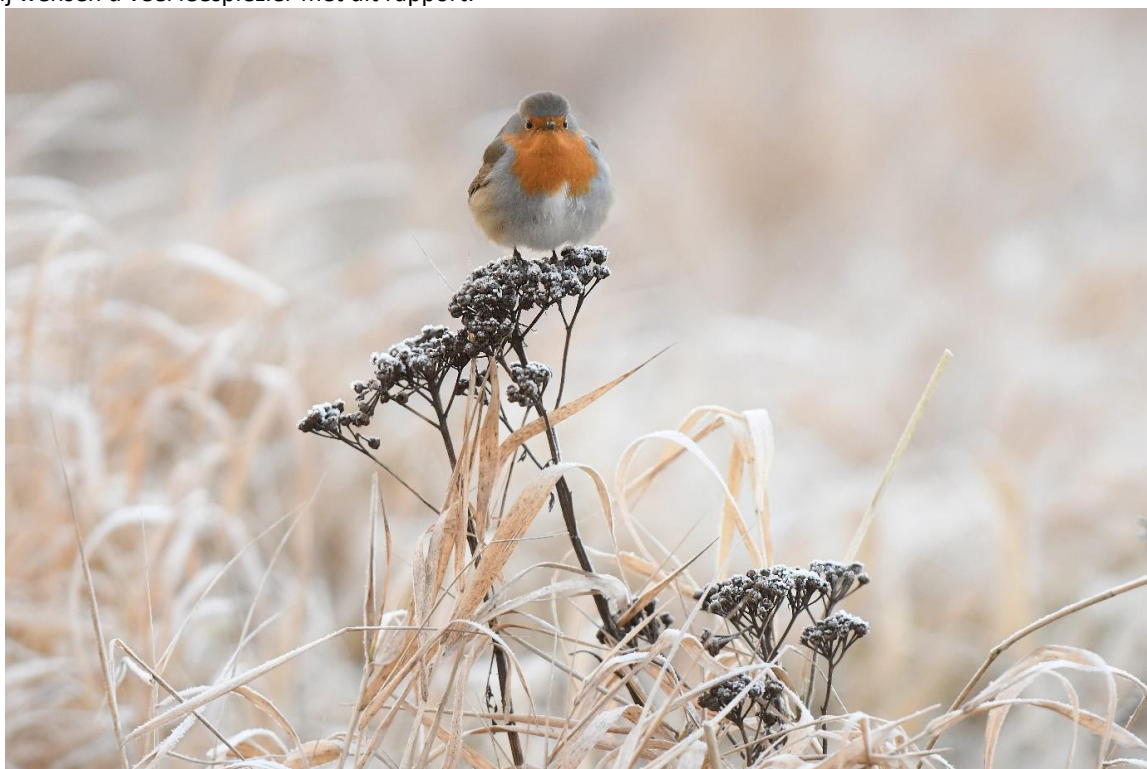
FAUNA VAN HET NATIONALE PARK DE HOGE VELUWE

Waarnemingen van en rapportage over de kleine Fauna

INLEIDING

Jan de Beer

Ook in 2017 is de Faunawerkgroep weer veel in het veld geweest voor de inventarisatie van de kleine fauna in Het Nationale Park De Hoge Veluwe. In dit jaarverslag treft u een overzicht van de werkzaamheden aan. In 2017 zijn er een aantal wisselingen geweest in het ledenbestand, tevens is de werkgroep wat groter geworden omdat er steeds meer inventarisaties gedaan moeten worden. Door diverse omstandigheden zijn vier leden gestopt en zes nieuwe leden actief geworden. De werkgroep bestaat nu (eind 2017) uit 26 leden. Wij wensen u veel leesplezier met dit rapport.

roodborst

foto:Wim Weenink

Faunawerkgroep Vereniging
"Vrienden van De Hoge Veluwe"

Het jaar 2017 begon met een vroeg en warm voorjaar, waardoor ook de vlinders al vroeg vlogen. De tweede helft van april sloeg het weer om, veel te koud tot begin mei. Daarna kwam het zomerse weer terug, met zelfs al een paar tropische dagen. De vliegtijd van de vlinders was dan ook twee weken eerder dan normaal. Echter, er heeft zich een duidelijke tweedeling afgetekend in de vlinderfauna dit jaar: soorten deden het óf heel goed, óf juist erg slecht. De soorten van de vochtige milieus hebben het dit jaar goed gedaan, maar voor de 'droge soorten', als bosparemoervlinder, grote paremoervlinder en bruine vuurvlinder was het een slecht jaar. Helaas laten ook de tellingen op de Hoge Veluwe dit beeld zien. (Nieuwsbrieven meetnet Vlinderstichting, 2017).

In 2017 zijn er door leden van de Faunawerkgroep zeven vlinderroutes in verschillende biotopen meerdere malen dit telseizoen (april – september) gelopen. Eén van de routes is helaas door omstandigheden dit jaar niet geteld, in 2018 zal deze weer opgepakt worden. Daarnaast zijn er in het kader van de 'terreinmonitoring dagvlinders' op 10 plotjes van 50 x 50 meter, verspreid door het Park, minstens 3x de dagvlinders geteld. Dit geeft een goed beeld van het voorkomen van dagvlinders in de verschillende habitats.

Ook het gentiaanblauwtje wordt door de Faunawerkgroep gevolgd, hiervoor zijn ei-telplots uitgezet op het Deelse Veld.

In totaal zijn er op de monitoringsroutes en -plotjes 2303 getelde vlinders doorgegeven, tegen 4527 in 2016 en 6079 in 2015, verdeeld over 26 soorten. Een dalende lijn waaraan wellicht het weer mede debet is geweest. Daarnaast is de vergelijking niet helemaal zuiver, aangezien één van de routes dit jaar door omstandigheden niet geteld is.

Normaal gesproken zou deze route het aantal heivlinders én hooibeestjes zeker hebben vergroot.

hooibeestje

foto: Nina de Vries

Het bruin zandoogje is dit jaar van zijn eerste plek verstoten door het hooibeestje met 720 exemplaren (2016: 473 ex.). De heivlinder bleef op de tweede plaats staan met 501 exemplaren (2016: 1099)

heivlinder

foto: Nina De Vries

en als verrassende derde kwam dit jaar het groot dikkopje uit de bus: 193 exemplaren (2016: 130).

groot dikkopje

foto: Nina de Vries

Het bruin zandoogje is op de routes en plots 'slechts' 188 keer geteld (2016: 1279).

grote parelmoervlinder

foto: Nina de Vries

gentiaanblauwtje

foto: Nina de Vries

kommavlinder

foto: Nina de Vries

In het Park komt een aantal kwetsbare soorten dagvlinders voor, die hier gelukkig nog in redelijke aantallen vliegen. Door ze jaarlijks te monitoren hebben we goed in beeld waar de vlinders voorkomen en kunnen we adviseren bij beheersmaatregelen in deze gebieden. Aardbeivlinder, bosparelmoervlinder, grote parelmoervlinder, gentiaanblauwtje en kommavlinder zijn de meest bekende van deze soorten. Helaas zien we voor een aantal van deze soorten dit jaar een sterk dalende lijn, van de aardbeivlinder zijn er op de routes slechts 21 exemplaren geteld (2016: 46 en 2015: 92).

aardbeivlinder

foto: Nina de Vries

Ook de bosparelmoervlinder liet een dip zien, er zijn op de routes en plotjes slechts 100 exemplaren gezien (2016: 304 en 2015: 171). De grote parelmoervlinder is nog niet uit het dal geklommen, maar een optimist ziet in de aantallen wellicht een kleine vooruitgang, 83 exemplaren tegen 76 in 2016 (2015: 355). Als laatste de kommavlinder, hier zet de voorzichtig ingezette opwaartse lijn door, er zijn in 2017 op de routes en plots 95 exemplaren geteld (2016: 58 / 2015: 46 / 2014: 56 / 2013: 147 / 2012: 282 ex.).

bosparelmoervlinder

foto: Nina de Vries

In het Deelense Veld worden jaarlijks twee ei-telplots voor het gentiaanblauwtje bezocht. Het gentiaanblauwtje is een kwetsbare vlinder die in natte heide met klokjesgentianen en de waardmier (bos- of moerassteekmier) voorkomt. De vlinder zet de eitjes af op klokjesgentiaan, deze witte eitjes vallen goed op en zijn daardoor makkelijk te tellen. Op deze manier is er goed zicht op de populatie. Het aantal getelde eitjes per jaar fluctueert zeer, weersomstandigheden en de vergrassing van het gebied hebben hier zeker invloed op. Na de natte winter en eveneens natte junimaand van 2016 zijn er dat jaar aanzienlijk minder eitjes en stengels klokjesgentiaan gevonden dan de voorgaande jaren. Het was dan ook spannend om de gebieden in 2017 opnieuw te bezoeken: zouden er nog gentiaanblauwtjes gevlogen hebben? Gelukkig lijkt het toch een sterke soort te zijn, ook dit jaar zijn er weer eitjes gevonden (201 op beide plots, 2016: 176 / 2015: 935).

Beheer is echter dringend nodig om de vergrassing in het gebied tegen te gaan en voldoende open plekken te behouden voor de klokjesgentianen en dopheide (de nectarplant voor de vlinder). Na overleg met het Park en de dennenscheerders is een deel van de zaterdaggroep dennenscheerders enthousiast begonnen aan het uitsteken van pijpenstrootje en het verlengen van de plagstroken die in december 2014 rond het ven waren gemaakt.

dennenscheerders plaggen voor het gentiaanblauwtje

foto's: Nina de Vries

Ook gaan ze een eigen, nieuwe plagstrook maken, waardoor er nog meer ruimte komt voor de klokjesgentianen. Op de oudere stroken hebben zich ondertussen klokjesgentianen gevestigd, waar het gentiaanblauwtje dankbaar gebruik van heeft gemaakt.

In de winterperiode wordt dit werk uitgevoerd. De groep heeft het gebied 'geadopteerd' en zal elke winter kijken wat er aan onderhoud gedaan moet worden. De mannen zijn ook bereid andere plekken die erg vergrast zijn opener te maken. Hierdoor kunnen kleinschalige werkzaamheden op maat uitgevoerd worden. Na het plaggen worden de stroken licht bekalkt en ingezaaid met ter plekke gevonden zaad van de klokjesgentiaan.

Daarnaast heeft Nina de Vries samen met twee nieuwe leden, Arjen en Petra Wardenier, een aantal plekken in het Deelense Veld bezocht, waar tijdens de gebiedsdekkende telling van 2015 veel klokjesgentianen en eitjes waren geteld. Bij deze incidentele telling zijn 625 eitjes geteld. Het plan is er om volgend jaar andere delen in het gebied weer te gaan bezoeken.

In aanvulling op alle inventarisaties in het Park, worden er door twee leden van de faunawerkgroep een viertal vlinderroutes op Vliegveld Deelen geteld. Het is interessant te zien hoe de vlinderpopulatie bij 'onze burens' het doet. Hopelijk heeft de aanleg van de corridor bij het Zinkgat een positief effect op de verspreiding van de vlinders en gaan zij over de grenzen heen. De komende jaren zal dat zeker gevolgd gaan worden.

Naast al deze jaarlijks terugkerende activiteiten worden er ook door de andere leden van de faunawerkgroep dagvlinders gezien, deze worden als losse waarnemingen in de database opgenomen. Op deze manier is dit jaar de oranje luzernevlinder weer eens gespot. Deze trekvlinder kom je niet elk jaar tegen, dus een mooie waarneming! Ook de eikenpage is dit jaar als losse waarneming doorgegeven, eveneens een soort die hier niet elk jaar gezien wordt, maar die zeker een populatie heeft op de Hoge Veluwe. Aan alle waarnemers, dank hiervoor.

2.1 Nachtvinders die in 2017 voor het eerst in het Park zijn waargenomen.

In 2017 zijn 8 soorten micronachtvlinders en 9 soorten macronachtvlinders aangetroffen die nieuw zijn voor het Park.

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Voork. Ned.	Rode lijst	verklaring van kleuren en code
voorjaarszakdrager	<i>Bankesia conspurcatella</i>	vz		
eikenstelmtot	<i>Caloptilia robustella</i>	va		
grote zwartwitmot	<i>Ethmia bipunctella</i>	a		
diamantborsteltje	<i>Acleris cristana</i>	z		z = zeldzaam
gagelbladroller	<i>Clepsis senecionana</i>	va		vz = vrij zeldzaam
sparrenoogbladroller	<i>Epinotia tedella</i>	za		va = vrij algemeen
sparrendwergbladroller	<i>Pammene ochsenheimeriana</i>	z		a = algemeen
grijze kruidenmot	<i>Udea prunalis</i>	a		za = zeer algemeen
orvlinder	<i>Tethea or</i>	va	3	
bruine eenstaart	<i>Drepana curvatula</i>	a	5	
varensparner	<i>Petrophora chlorosata</i>	a	3	
crème stipspanner	<i>Scopula ternata</i>	z	4	
bont schaapje	<i>Acronicta aceris</i>	va	3	2= bedreigd
schedeldrager	<i>Craniophora ligustri</i>	za	5	3 = kwetsbaar
karmozijnrood weeskind	<i>Catocala sponsa</i>	vz	5	4 = gevoelig
bruine sikkeluil	<i>Laspeyria flexula</i>	z	2	5 = niet bedreigd
roesje	<i>Scoliopteryx libatrix</i>	za	4	

De **voorjaarszakdrager** is een vlindertje uit de familie van de zakdragers (*Psychidae*). Zoals de naam aangeeft gebruikt de rups een zakje waarin hij leeft. Het zakje van zijde is aan de buitenkant bekleed met zandkorretjes, stukjes van planten, van insecten, van bast, van...., afhankelijk van de soort. Het vrouwtje van de voorjaarszakdrager is vleugelloos.

eikenstelmtot

foto: Joop Schaffers

De **eikenstelmtot** is een vrij algemene soort waarvan de rups leeft op zomereik en beuk. De rups begint als bladmineerder en leeft later vrij op het blad. De naam ontleent de groep van stelmtotten aan de stelthouding van de voorste vier poten van het vlindertje in rust.

De **grote zwartwitmot** is een algemene micro van droog, open landschap, vooral in de duinen en Limburg. De rups leeft op verschillende soorten van de ruwbladigenfamilie (*Boraginaceae*), waaronder slangenkruid (*Echium vulgare*) en gewone smeerwortel (*Symphytum officinale*).

diamantborsteltje (*Acleris cristana*)

borsteltjes

foto's: Joop Schaffers

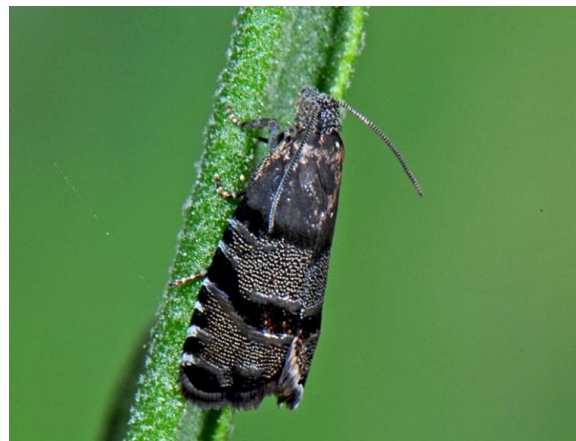
Het **diamantborsteltje** (*Acleris cristana*) is een zeldzaam bladrollertje. De naam dankt de soort aan zijn fraaie uiterlijk (linker foto) en de opstaande schubben op zijn voorvleugels (rechter foto). De rups leeft op verschillende bomen en struiken.

De **gagelbladroller** (*Clepsis senecionana*) is een vrij algemene kleine vlinder, waarvan de rups leeft op verschillende kruiden, struiken en naaldbomen.

De **sparrenoogbladroller** (*Epinotia tedella*) is een zeer algemeen vlindertje. De rups leeft op spar, zilverspar, grove den en jeneverbes.

De voorvleugels van de zeldzame **sparrendwergbladroller** (*Pammene ochsenheimeriana*) zijn in twee banden prachtig witachtig besprenkeld. De rupsen leven op verschillende soorten naaldbomen.

sparrendwergbladroller

foto: Joop Schaffers

rupsje van de grijze kruidenmot

foto: Joop Schaffers

De **grijze kruidenmot** (*Udea prunalis*) heeft geen specifieke voorkeur voor zijn biotoop. Ook in zijn keuze voor de voedselplant is hij niet kieskeurig. De rups eet van allerlei kruiden en struiken. Ik vond eens een rups op framboos

De **orvlinder** (*Tethea or*) komt vrij algemeen in het land voor daar waar de voedselplanten staan, wilg en (ratel-) populier. Hij wordt op de rode lijst als kwetsbaar ingeschaald.

De **varensbanner** (*Petrophora chlorosata*) komt verspreid over het land voor, vooral op de zandgronden alwaar zijn voedselplant adelaarsvaren is. Op de rode lijst als kwetsbaar neergezet.

De **bruine eenstaart** (*Drepana curvatula*) komt algemeen voor in bossen met berk of els, zijn voedselplanten.

Een van de meer bijzondere vondsten van 2017 is die van de **crème stipspanner** (*Scopula ternata*). De huidige verspreidingskaart van de Vlinderstichting geeft 14 vindplaatsen, waarvan acht op de Veluwe. In zijn boek *The Geometrid Moths of Europe* geeft Axel Hausmann (2004) maar één vindplaats in Nederland:

“Occasional immigration is suggested for the Netherlands, resident only at one locality.”

Verder geeft hij als habitat: open gebieden zoals randen van vennen, maar gewoonlijk het vaakst voorkomend in bossen met spaarzame begroeiing van *Pinus sylvestris* (grove den).

De rups heeft vooral blauwe bosbes (*Vaccinium myrtillus*) als voedselplant

bruine eenstaart

foto: Joop Schaffers

Het **bont schaapje** (*Acrionicta aceris*) is een vrij algemene maar toch kwetsbare vlinder. Hij heeft verschillende leefomgevingen waarin de rups zich voedt met diverse soorten loofbomen.

De **shedeldrager** (*Craniophora ligustri*) is een zeer algemene vlinder met verschillende habitats waarin zijn belangrijkste voedselplanten wilde liguster en gewone es te vinden zijn.

karmozijnrood weeskind op smeer

foto: Joop Schaffers

Ook bijzonder was de vondst van het **karmozijnrood weeskind** (*Catocala sponsa*) op licht. Hij komt eerder op smeer dan op licht, bovendien is ie vrij zeldzaam. De vlinder is een indrukwekkende verschijning, niet alleen door zijn grootte, maar ook door zijn prachtig rood gekleurde achtervleugels met een karakteristieke zwart gegolfde band (zie foto hiernaast). Volgens Ebert (1997) komt de soort voor in warme eikenbossen, alwaar de rups monofaag leeft op eik.

De **bruine sikkelluil** (*Laspeyria flexula*) is een al even fraaie als zeldzame verschijning (zie foto hieronder). De sikkelvormig gebogen uiteinden van de bovenzvleugels geven de soort zijn naam. Hij heeft meer het uiterlijk van de eenstaartjes (zie ook foto van de bruine eenstaart) dan van de uilen met hun karakteristieke driehoekige bovenzvleugels. Als voedsel van de rups worden korstmossen genoemd, maar ook algen. De soort wordt op de rode lijst als bedreigd ingeschaald.

bruine sikkelluil

foto: Joop Schaffers

Ook het algemene **roesje** (*Scoliopteryx libatrix*) is nieuw voor het Park. Hij komt beter op smeer dan op licht. Dat zou een verklaring kunnen zijn dat ik de vlinder niet eerder heb gezien. Aan de voedselplant wilg (ook populier) ontbreekt het niet in het Park. Ook deze uilenvlinder heeft een ongewone zijrand van de bovenzvleugel. Deze rand is onregelmatig gekarteld (zie onderstaande foto).

roesje op smeer

foto: Joop Schaffers

Dank aan Jeanette, Marian, Harrie, Rob en Nina voor het verzamelen en doorgeven van hun nachtvlinderwaarnemingen.

Evenals vorig jaar zijn er in 2017 weer op vier plaatsen in het Park libellen geïnventariseerd. In het centrum bij de Veentjeswei en de Landschappentuin en in het Deelense Veld bij de Deelense Was en de IJzeren Man. Tot en met juni was het heel erg droog en of het daar aan lag weten we niet, maar op de monitoringsroutes hebben we minder grote aantallen en ook minder soorten gezien dan andere jaren. Rob Versteeg en Marian Schut hebben in 2017 tijdens 21 bezoeken in totaal maar 27 soorten gezien. Vorig jaar zagen we nog met 19 bezoeken 32 soorten.

Van drie faunawerkgroepleden kwamen nog 17 waarnemingen binnen. De vroegste waarnemingen, hoe kan het ook anders, waren in maart van de bruine winterjuffer. Nina de Vries zag begin augustus de zwervende heidelibel op het Oud-Reemsterzand. Dit was de enige libel die we niet op de routes hebben gezien. Ook Rob Versteeg zag deze soort begin augustus op het Otterlose Zand. Het totaal aantal libellensoorten op de Hoge Veluwe werd hiermee 28.

3.1 Monitoringsgebieden in het centrum

3.1.1 Veentjeswei

Zo nat als het vorig jaar was, toen hadden we bijna lieslaarzen nodig, zo droog was het nu. Opmerkelijk was hier dat er nog maar op één telling minder dan tien tengere grasjuffers zijn gezien, vorig jaar zagen we bij iedere telling tientallen tengere grasjuffers vliegen. Ook geen roodoogjuffer, paardenbijter en beekoeverlibel meer gezien. Van de rode heidelibellen zagen we nu alleen nog maar de bloedrode heidelibel, de twee andere lieten verstek gaan. Wel hebben we hier op twee tellingen de mooie vuurlibel gezien. In totaal hebben we hier maar 16 soorten gezien, dat is 7 minder dan in 2016.

3.1.2 Landschappentuin

Bij de vijver in de Landschappentuin telden we dit jaar 22 soorten. Voor het eerst misten we hier de blauwe glazenmaker. Deze mooie grote libel zien we vaak al bij de knuppelbrug, daar komt hij al showend vlak voor ons langs vliegen. Wel zagen we, na drie jaar, op één telling weer een variabele waterjuffer. Deze juffer lijkt heel erg op de azuurwaterjuffer en je hebt hierbij dan ook echt je verrekijker nodig om het verschil te zien. De beide roodoog soorten lieten ook verstek gaan. Maar heel enthousiast werd ik toen ik bijna aan het eind van de route voor het eerst in de 13 jaar dat we daar tellen een mannetje beekoeverlibel zag. Omdat deze soort erg lijkt op de gewone oeverlibel was het goed dat twee andere tellers dit konden bevestigen. Ook zagen we de drie moeilijk uit elkaar te houden heidelibellen, te weten de bloedrode-, de bruinrode- en de steenrode heidelibel.

paring gewone oeverlibellen

foto: Marian Schut

3.2 Monitoringsgebieden in Het Deelense Veld

3.2.1 Deelense Was

Rob Versteeg heeft hier in 2017 zes keer geteld en in totaal 19 soorten libellen waargenomen. Bij de eerste telling op 16 mei zag hij echter maar 4 soorten en bij de andere vijf tellingen was het aantal soorten en exemplaren ook aanmerkelijk minder dan het jaar ervoor. Helaas miste hij dit jaar ook de maanwaterjuffer. Deze zeer zeldzame soort staat op de Rode Lijst als *kwetsbaar* genoteerd. De maanwaterjuffer vliegt vroeg in het seizoen in ondiep, relatief open water met een lage dichtheid van uit het water stekende planten. Dichte veenmosvegetaties worden waarschijnlijk vermeden. Zijn habitat is: zure, maar niet sterk verzuurde vennen. Na twee jaar is de bruine winterjuffer hier wel weer gezien en ook de bruine glazenmaker, die daar maar soms gezien wordt, is waargenomen. Ook de venwitsnuitlibel is bij drie tellingen gezien. Deze kenmerkende soort voor voedselarme vennen en venen gaat in Nederland snel achteruit. De venwitsnuitlibel staat ook op de Rode Lijst als *kwetsbaar* genoteerd en komt minder vaak voor dan de noordse witsnuitlibel. De noordse witsnuitlibel werd bij twee tellingen gezien, maar met minder exemplaren dan van de venwitsnuitlibel. De bloedrode heidelibel is hier sinds 2012 ook weer waargenomen. Evenals de bruinrode heidelibel, maar die was er vorig jaar ook wel.

3.2.2 IJzeren Man

Voor de elfde keer monitor ik de libellen bij deze plas en nog nooit stond het water zo laag als nu het geval was. Op de onderstaande foto, die in augustus gemaakt is, kunt u zien hoe weinig water er in de plas stond. Gelukkig heb ik nog wel 16 soorten geteld, maar daar moest ik wel veel moeite voor doen en al klauterend tussen de pollen pijpenstrootje door naar de heidebeek iets boven de plas. Ook daar vlogen maar weinig exemplaren maar wel meer soorten dan er op de plas te vinden waren. Met angst zie ik het volgende jaar tegemoet en hoop maar dat er niet te veel, al afgezette, eitjes verdroogd zijn. Opmerkelijk was het dat na 5 jaar de steenrode heidelibel hier weer is gezien. Van de 6 SNL soorten waren er dit jaar 4 aanwezig: de maanwaterjuffer, de koraaljuffer, de venglazenmaker en de venwitsnuitlibel. Op 7 juli hadden Tony van Wassenberg en Marian Schut hier wel twee heel bijzondere waarnemingen. Eerst zagen zij een lepelaar op de plas aan het 'vissen' en iets verder zagen zij een heel jong zwijntje op hun pad dat heel angstig in elkaar kroop, ze zijn maar gauw doorgelopen om het diertje nog meer stress te besparen.

IJzeren Man augustus 2017

foto: Marian Schut

4.1 Sprinkhanen en krekels algemeen.

De meeste sprinkhanen komen we in de zomer en het najaar tegen. Toch zijn de doornsprinkhanen, zoals het zanddoortje en zeggendoortje al vanaf april te zien. Voor een aantal soorten was het ook dit jaar treurig gesteld, andere soorten deden het juist weer uitermate goed. Sprinkhanen vormen voor veel andere diersoorten bulkvoedsel. Vooral voor veel vogels, reptielen en amfibieën, maar ook andere insecten en spinnen profiteren mee. Als sprinkhanen en krekels zouden verdwijnen uit een specifiek gebied, dan verdwijnen er meerdere diersoorten uit dat landschap. Ze zijn dus van groot belang in het hele ecosysteem en zorgen voor een grote biodiversiteit in Het Nationale Park De Hoge Veluwe.

zwart wekkertje

foto: Jeannette Hoek

4.2 Wrattenbijter.

We hebben ook dit jaar weer gezocht met een aantal mensen naar de wrattenbijter. Na intensief zoeken is het niet gelukt om ze te vinden. We kunnen er bijna vanuit gaan dat de wrattenbijter van het toneel is verdwenen of nog maar met een enkel exemplaar aanwezig is. Op dit moment is er geen levensvatbare populatie in Het Nationale Park De Hoge Veluwe. Ondanks dat blijven we het gebied controleren en nauw in de gaten houden op ontwikkelingen.

4.3 Zadelsprinkhaan.

Er is meerdere malen gezocht op 2 locaties. Hierbij zijn er op 1 locatie 6 zadelsprinkhanen gevonden, 3 mannetjes en 3 vrouwtjes. Op de andere locatie is net als vorig jaar geen zadelsprinkhaan gevonden. Op dit moment is dat nog niet verontrustend, omdat dit ook met de levenscyclus te maken kan hebben. Er zijn echter grote fluctuaties in populatie dichtheden. In 2015 was er een hoge dichtheid, terwijl er in 2016 maar 1 exemplaar is gevonden. Deze verscheidenheid kan ten dele samenhangen met de meerjarige ontwikkeling van de eieren. Na een goed jaar zullen de nakomelingen daarvan pas na 2 of 3 jaar later te zien zijn. Voor komend jaar zijn we dus ook hoopvol wat betreft de zadelsprinkhanen. Wel moeten we goed blijven kijken naar het beheer van het gebied op beide locaties en voorzichtig zijn met werkzaamheden.

zadelsprinkhaan

foto: Jeannette Hoek

4.4 Veentjeswei

Bij de Veentjeswei hebben verschillende veranderingen plaats gevonden de afgelopen jaren. Toch is het gebied rijk aan veel soorten sprinkhanen, zoals: zeggendoortje, zuidelijk spitskopje, gewoon spitskopje, zwart wekkertje, wekkertje, ratelaar en grote groene sabelsprinkhaan. Het biotoop aldaar is ook zeer geschikt voor de moerassprinkhaan. Deze soort is op de Veentjeswei voor het laatst in 2013 waargenomen, net voor de omvorming van het gebied. We hopen ten zeerste dat deze soort snel zijn herintrede zal doen op de Veentjeswei.

moerassprinkhaan

foto: Jeannette Hoek

Tabel 4.5 Sprinkhanen en krekels

Naam	Wetenschappelijke naam	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
sikkelsprinkhaan	<i>Phaneroptera falcata</i>	x	x	x	x	x	x	x	x
struiksprinkhaan	<i>Leptophyes punctatissima</i>	-	x	-	-	x	x	x	x
boomsprinkhaan	<i>Meconema thalassinum</i>	-	x	-	x	-	-	-	x
zuidelijk spitskopje	<i>Conocephalus fuscus</i>	x	x	x	x	x	x	x	x
gewoon spitskopje	<i>Conocephalus dorsalis</i>	x	x	x	x	x	-	-	x
gr. gr. sabelsprkh.	<i>Tettigonia viridissima</i>	x	x	x	x	x	x	x	x
wrattenbijter	<i>Decticus verrucivorus</i>	-	x	-	-	-	x	-	-
heidesabelsprkh.	<i>Metrioptera brachyptera</i>	x	x	x	x	x	x	-	-
zadelsprinkhaan	<i>Ephippiger diurnus</i>	x	x	x	x	x	x	x	x
veldkrekkel	<i>Gryllus campestris</i>	x	x	x	x	x	x	x	x
boskrekkel	<i>Nemobius sylvestris</i>	x	x	x	x	x	x	x	x
bosdoortje	<i>Tetrix bipunctata</i>	-	x	x	x	x	x	-	-
gewoon doortje	<i>Tetrix undulata</i>	-	-	x	x	x	x	-	x
zanddoortje	<i>Tetrix ceperoi</i>	-	-	-	-	x	x	x	-
zeggedoortje	<i>Tetrix subulata</i>	-	-	-	x	-	x	x	x
blauwvleugelsprkh.	<i>Oedipoda caerulescens</i>	x	x	x	x	x	x	x	x
zoemertje	<i>Stenobothrus lineatus</i>	x	x	x	x	x	x	x	x
schavertje	<i>Stenobothrus stigmaticus</i>	-	x	x	x	x	-	-	-
zwart wekkertje	<i>Omocestus rufipes</i>	-	x	-	-	-	-	-	x
wekkertje	<i>Omocestus viridulus</i>	x	x	x	x	x	x	x	x
ratelaar	<i>Chorthippus biguttulus</i>	x	x	x	x	x	x	x	x
bruine sprinkhaan	<i>Chorthippus brunneus</i>	x	x	x	x	x	x	-	-
snortikker	<i>Chorthippus mollis</i>	x	x	x	x	x	x	x	x
kustsprinkhaan	<i>C. albomarginatus</i>	-	-	-	-	x	-	-	-
krasser	<i>Pseudochor. parallelus</i>	x	x	x	x	x	x	x	x
knopsrietje	<i>Myrmeleotettix maculatus</i>	x	x	x	x	x	x	x	x
moerassprinkhaan	<i>Stethophyma grossum</i>	-	-	-	x	-	-	-	-
Totaal aantal soorten		16	22	19	22	22	21	16	19

5.1 Spinnen in het algemeen

Het zijn niet de meest opvallende dieren van het Park. Aangezien ze meestal een zeer verborgen levenswijze hebben, moet je ze wel zoeken. Door de verschillende landschapstypen in het Park is de biodiversiteit groot. Spinnen spelen ook een belangrijk rol in het hele ecosysteem. Doordat ze allerlei andere soorten insecten vangen, van groot tot klein, zorgen zij mede voor een goede balans in de diverse insectenpopulaties. Dit jaar is er een flinke toename qua soorten. Dit komt doordat er in de Faunawerkgroep nog iemand besmet is geraakt met het 'spinnenvirus' en veel op pad is geweest om in verschillende biotopen de soortenrijkdom te onderzoeken. Wel moet ik u melden dat een aantal soorten dit jaar ook niet gezien zijn. Dat wil nog niet zeggen dat deze soorten absoluut niet voorkomen in Het Nationale Park De Hoge Veluwe. Dit jaar hebben we 87 soorten spinnen aangetroffen. In tabel 5.1 ziet u een overzicht van de verschillende soorten over de afgelopen 7 jaar.

driepuntspringspin, ogen

foto: Jeannette Hoek

5.2 Soort bespreking

Een paar soorten worden hieronder specifiek besproken. Sommige foto's van spinnen zijn genomen in een loeppotje, omdat ze anders niet waren te fotograferen. Dit is mede van belang voor de determinatie. Ik wil beginnen met de **boomzesoog**. De meeste spinnen hebben 8 ogen, maar er zijn uitzonderingen. De boomzesoog heeft er, zoals u al kunt raden, zes. Ze hebben ook een langwerpige cilindrisch gevormd achterlijf en leven in een trechtervormige woonbuis. Van daaruit lopen er signaaldraden naar buiten, meestal gemaakt in holen, onder stenen of schors. De soort is in het Park waargenomen in een bosrijk gebied, namelijk Steegsedennen.

boomzesoog

foto: Jeannette Hoek

De **roodknieedikpootspringspin** valt onder de familie springspinnen en is zeer klein met z'n 3,2 tot 3,7 mm. De soort staat bekend van wat drogere en warme plaatsen in een heidegebied. In het Park is de soort juist in wat vochtiger gebied gevonden. De naam dankt hij aan de rode knieën die waarschijnlijk tijdens de balts worden gebruikt om indruk te maken op het vrouwtje. De eerste waarneming in Nederland is gedaan in 2008, daarna is de soort ook maar zelden gezien.

roodknieedikpootspringspin (*Sibianor laevis*)

foto: Rob Versteeg

De **sinaasappelspin** is in 2016 nieuw in onze database en staat op het Nederlandse soorten register als zeer zeldzaam te boek. Toch is ze gevonden op 6 verschillende locaties in het Park. Ze maken net als de kruisspin een wielvormig klein web, vaak laag in de vegetatie. Zelf zit ze dan in 1 of 2 kegelvormig opgerolde blaadjes boven in het web te wachten op prooi. Ze hebben een beige tot oranje kleur met witte tot gelige stippen op het achterlijf. Voor op het achterlijf zitten meestal een paar wat grotere stippen. Het is een redelijk forse spin. De vrouwtjes kunnen wel 15 mm worden, de mannetjes zijn meestal wat kleiner en bereiken ca. een grote tot 8,5 mm.

sinaasappelspin (*Araneus alsine*)

foto: Rob Versteeg

De **graspyamaspin** is een kleine soort die laag in de vegetatie haar wielweb maakt. Een soort die je dus gauw over het hoofd ziet. Ze hebben wel een typerende tekening, maar er zijn een paar pyamaspin-soorten die erg op elkaar lijken. In het Park op 2 locaties gevonden.

graspyamaspin

foto: Rob Versteeg

De **schorskrabspin** is zeer zeldzaam. Dit jaar hebben we een waarneming in het Park van een nimf. Landelijk gezien aan waarnemingen, wordt zij hoofdzakelijk op de zuid Veluwe gevonden. Ze hebben een typische houding. Ze zitten op een takje met de voorpoten uitgestrekt langs het takje, waardoor ze bijna niet opvallen. Het achterlijf steekt iets omhoog aan het eind.

schorskrabspin (Tmarus piger)

foto: Rob Versteeg

Zwarte galgspin is een zeer klein zwart spinnetje. Ze vallen onder de familie kogelspinnen en hebben bijna allemaal een bolvormig achterlijf. Haar prooi bestaat ook hoofdzakelijk uit mieren, die ze in spinsel wikkelt en aan een draadje hangt in de struik, een soort van 'galg'. Daar dankt dit spinnetje haar naam aan. Eveneens is de gemarmerde galgspin ook waargenomen in het Park. Zij heeft een hele andere kleurstelling.

zwarte galgspin

gemarmerde galgspin

foto's: Rob Versteeg

En dan dat kleine felrode mannetje, die je eind april en mei in de heide en tussen het gras tegen kunt komen. We hebben het hier over de **lentevuurspin**. Het mannetje van deze spin heeft een zwarte kop en poten met witte ringbandjes, maar zijn achterlijfje is fel rood met meestal 4 tot 6 zwarte stippen. Het vrouwtje is geheel zwart van kleur en kom je zelden tegen. Zij leeft in een woonbuis in de grond. De mannetjes gaan in de lente op zoek naar een vrouwtje, vandaar dat we die wel regelmatig tegen kunnen komen in het veld. De woonbuis van het vrouwtje is zeer moeilijk te vinden. Vaak verborgen onder aan een pol pijpestro, de woonbuis is dan ook geheel bekleed en valt absoluut niet op. In het Park is de soort in een aantal gebieden waargenomen dit jaar, waarvan op één locatie 10 stuks.

lentevuurspin, mannetje

foto: Jeannette Hoek

Sommige soorten zijn zeer algemeen en kom je echt overal tegen in het Park, zoals de kraamwebspin, gewone doolhofspin, kruisspin, hersthangmatspin, brede wielwebspin en wespenspin. Vooral in de nazomer en de herfst vallen de webben erg op. Dit komt door de dauw die 's ochtends de webben doet oplichten alsof ze bezaaid zijn met duizenden pareltjes. Juist dan vraag ik me ook af hoe je het als klein mugje of insect voor elkaar krijgt, deze honderden webben te overleven!! En dan hebben we het hier alleen nog maar over de spinnen..... Het wonder der natuur, je blijft je verbazen!!

web van hersthangmatspin en kruisspin met dauw

foto: Jeannette Hoek

Tabel 5.1 Overzicht waarnemingen spinnensoorten de laatste 7 jaar.

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
<i>Aelurillus v-insignitus</i>	v-vlekspringspin	X	-	-	-	-	-	-
<i>Agalenatea redii</i>	brede wielwebspin	X	X	X	X	X	X	X
<i>Agelena labyrinthica</i>	gewone doolhofspin	X	X	X	X	X	X	X
<i>Alopecosa barbipes</i>	paaspanterspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Alopecosa fabrilis</i>	grote panterspin	-	-	-	-	-	X	X
<i>Alopecosa pulverulenta</i>	gewone panterspin	-	-	-	X	-	-	-
<i>Alopecosa trabalis</i>	geelborstpanterspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Amaurobius fenestralis</i>	huiskaardespun	-	-	-	-	-	-	X
<i>Anelosimus vittatus</i>	slanke kogelspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Anyphaena accentuata</i>	struikspin	-	-	X	-	X	-	X
<i>Araneus alsine</i>	sinaasappelspin	-	-	-	-	X	X	X
<i>Araneus angulatus</i>	schouderkruisspin	-	X	-	X	-	X	-
<i>Araneus diadematus</i>	kruisspin	X	X	X	X	X	X	X
<i>Araneus sturmi</i>	witruitwielwebspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Araneus triguttatus</i>	drievlek wielwebspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Araneus quadratus</i>	viervlek wielwebspin	X	X	X	X	X	X	X
<i>Araniella cucurbitina</i>	gewone komkommerspin	X	X	X	-	X	X	X
<i>Araniella displicata</i>	bonte komkommerspin	-	X	-	-	-	X	-
<i>Arctosa perita</i>	gewone zandwolfspin	-	X	-	-	X	X	X
<i>Argiope bruennichi</i>	wespenspin	X	X	X	X	X	X	X
<i>Asagena phalerata</i>	heidesteatoda	-	-	-	-	-	-	X
<i>Atypus affinis</i>	gewone mijnsin	X	X	X	X	-	X	X
<i>Ballus chalybeius</i>	eikenspringspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Cercidia prominens</i>	stekelrugje	-	-	-	-	-	-	X
<i>Cheiracanthium erraticum</i>	heidespoorspin	-	-	-	X	X	-	X
<i>Clubiona comta</i>	bonte zakspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Clubiona corticalis</i>	schorszakspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Coriarachne depressa</i>	platte krabspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Cyclosa conica</i>	kegelspin	-	-	-	-	X	X	X
<i>Dendryphantès rudis</i>	glanzende dennenspringer	-	-	-	-	-	-	X
<i>Diaea dorsata</i>	groene krabspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Dictyna arundinacea</i>	heidekaardertje	-	-	-	X	-	X	X
<i>Dictyna uncinata</i>	struikkaardertje	-	-	-	-	-	-	X
<i>Dipoena melanogaster</i>	gemarmerde galgspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Drapetisca socialis</i>	schorskoloniespin	-	-	-	X	X	-	-
<i>Enoplognatha ovata</i>	gewone tandkaak	-	-	-	-	X	-	X
<i>Episinus angulatus</i>	gewone kabelspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Eratigena agrestis</i>	veldtrechterspin	-	-	-	X	X	-	X
<i>Eresus sandaliatus</i>	lentevuurspin	X	X	X	X	X	X	X
<i>Evarcha arcuata</i>	bonte grasspringspin	-	X	-	-	-	X	X
<i>Evarcha falcata</i>	bonte springspin	-	-	X	-	X	X	X
<i>Gibbaranea gibbosa</i>	boomknobbelspin	-	-	-	-	-	X	X
<i>Heliophanus cupreus</i>	gehaakte blinker	-	-	-	-	X	-	X
<i>Heliophanus flavipes</i>	gewone blinker	-	-	-	-	-	-	X
<i>Hyposisinga albiovittata</i>	witvlekyjamaspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Hyposisinga pygmaea</i>	graspyjamaspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Larinioides cornutus</i>	rietkruisspin	-	-	-	-	-	X	X
<i>Lasaeola tristis</i>	zwarte galgspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Lathys humilis</i>	dennenkaardertje	-	-	-	-	-	-	X
<i>Linyphia triangularis</i>	herfsthangmatspin	-	-	-	-	-	-	X

<i>Mangora acalypha</i>	driestreepspin	X	-	-	X	X	X	X
<i>Marpissa muscosa</i>	schorsmarpissa	-	-	-	-	-	-	X
<i>Metellina mengei</i>	zomerwielwebspin	-	-	-	-	-	X	-
<i>Metellina segmentata</i>	herfstspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Micaria pulicaria</i>	gewone mierspin	-	-	-	-	-	X	-
<i>Microlinyphia pusilla</i>	kleine heidehangmatspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Neoscona adianta</i>	heidewielwebspin	X	X	X	X	X	X	-
<i>Neriene clathrata</i>	kruidhangmatspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Neriene peltata</i>	struikhangmatspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Nuctenea umbratica</i>	platte wielwebspin	X	X	X	-	-	-	X
<i>Oxyopes ramosus</i>	prachtlynxspin	-	-	-	X	-	X	X
<i>Pachygnatha degeeri</i>	kleine dikkaak	-	-	-	X	-	-	X
<i>Pachygnatha listeri</i>	bosdikkaak	-	-	-	-	-	-	X
<i>Paidiscura pallens</i>	kleine boskogelspin	-	-	-	X	-	-	-
<i>Parasteatoda tepidariorum</i>	broeikasspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Parasteatoda lunata</i>	prachtkogelspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Pardosa amentata</i>	tuinwolfspin	-	-	-	X	-	-	-
<i>Pardosa monticola</i>	duinwolfspin	-	-	-	-	X	X	X
<i>Pardosa nigriceps</i>	graswolfspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Pellenes tripunctatus</i>	driepuntspringspin	-	X	X	-	X	X	X
<i>Philodromus albidus</i>	bleke rensin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Philodromus collinus</i>	dennenrenspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Philodromus dispar</i>	zwartrugrenspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Philodromus histrio</i>	heiderenspin	-	-	-	-	X	-	X
<i>Philodromus margaritatus</i>	korstmosrenspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Phylloneta impressa</i>	grote wigwamspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Pirata piraticus</i>	poelpiraat	-	-	-	-	-	-	X
<i>Pirata tenuitarsis</i>	veenpiraatspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Piratula hygrophila</i>	bospiraat	-	-	-	-	-	-	X
<i>Piratula latitans</i>	kleine piraat	-	-	-	-	-	-	X
<i>Pisaura mirabilis</i>	kraamwebspin	-	X	X	X	X	X	X
<i>Platnickina tinctoria</i>	zwartringkogelspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Salticus cingulatus</i>	boomzebraspin	X	-	X	-	-	X	X
<i>Salticus scenicus</i>	huiszebraspin	-	-	-	-	-	X	-
<i>Salticus zebraneus</i>	schorszebraspin	-	-	-	-	-	X	-
<i>Segestria senoculata</i>	boomzesoo	-	-	-	-	-	-	X
<i>Sibianor laevis</i>	roodkniepootspringspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Simitidion simile</i>	witvlekheidekogelspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Steatoda albomaculata</i>	gevlekte steatoda	-	-	-	-	-	-	X
<i>Tetragnatha obtusa</i>	droogtestrekspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Textrix denticulata</i>	gewone staartspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Thanatus formicinus</i>	grote rensin	-	-	-	X	-	X	-
<i>Theridion pinastri</i>	dennenkogelspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Tibellus oblongus</i>	gewone sprietspin	-	-	X	-	-	X	X
<i>Tmarus piger</i>	schorskrabspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Trochosa terricola</i>	gewone nachtwolfspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Xysticus cristatus</i>	gewone krabspin	-	-	X	X	X	X	-
<i>Xysticus kochi</i>	kochs krabspin	-	-	-	-	X	-	-
<i>Xysticus erraticus</i>	graskrabspin	-	-	-	X	-	-	X
<i>Xysticus lanio</i>	boskrabspin	-	-	-	-	-	-	X
<i>Zilla diodia</i>	maskerspinnetje	-	-	-	-	-	X	X
Totaal aantal soorten		13	16	17	23	24	34	87

6.1 Algemeen

Onder de overige insecten vallen alle families die niet in een apart hoofdstuk worden benoemd in dit jaarverslag. De waarnemingen worden door het gehele Park verzameld, dus niet via een vaste telroute. Vandaar dat het van belang is dat er wisselende gebieden in wisselende perioden worden bezocht en gecontroleerd op voorkomen van verschillende families van overige insecten, tevens nemen we dan wel de vaste soortgroepen mee, zoals de spinnen, libellen, dagvlinders, sprinkhanen en krekels, zodat de verstoring in zo'n gebied minimaal is. Het Nationale Park De Hoge Veluwe krijgt zo meer inzicht in de biodiversiteit van het Park en kan haar beheer hier op aanpassen indien wenselijk.

6.2 Wantsen, soort specifiek.

Er zijn weer een aantal bijzondere soorten wantsen waargenomen in het Park in 2017. Hieronder volgt een korte soortbespreking.

De **dennenroodwants** is waargenomen op het Otterlosezand en valt onder de familie blindwantsen. Een opvallende eigenschap van blindwantsen is het ontbreken van de puntogen (ocelli), waarvan veel wantsen er een paar op de kop hebben. De dennenroodwants is een algemene soort in Nederland. Ze leven van de pollen van grove den en daar is in het Park geen gebrek aan.

De **kleine bonte graswants** valt ook onder de blindwantsen en is in het zelfde gebied waargenomen, meerdere exemplaren op meerdere locaties. Het zijn smalle, langgerekte insecten en zijn vrij algemeen. De **gewone mierwants** is een zeer klein wantsje van 4,5 mm die leeft van bladluizen en is gevonden in de omgeving van de Karitzkyweg, net als de **roodpootschildwants** die in hetzelfde gebied voorkomt.

Op de Pollen is de makkelijk te herkennen **bladpootrandwants** gevonden. Hij dankt zijn naam aan de sterk verbrede achterschenen. In 2007 voor het eerst gevonden in Nederland en heeft zich snel door het land verspreid, zoals ook hier in het Park.

bladpootrandwants

foto: Jeannette Hoek

De **dennenkegelwants** is een platte, ovaalgevormde wants. De voordijen zijn bij de mannetjes verdikt. Ze leven hoofdzakelijk van het sap van de kegels van dennen.

dennenkegelwants

foto: Jeannette Hoek

Dit jaar is ook de zeer zeldzame *Aradus betulae* in een deel van het Park gevonden. De soort is in 2011 voor het eerst waargenomen in Nederland en wordt meestal gevonden op berken die zijn aangetast door tonderzwammen. Het zijn schorswantsen, vandaar dat ze ook een sterk afgeplat lichaam hebben. Een andere soort uit de familie schorswantsen *Aradus depressus* is al in 2013 in het Park waargenomen.

Aradus betulae

foto: Jeannette Hoek

Er zijn nog meerdere soorten wantsen waargenomen in het Park, maar worden niet specifiek per soort beschreven. Dit zijn o.a. de buikspitsschildwants, dennenschildwants, groene schildwants, snuitkeverschildwants, zandschildwants, zuringrandwants, berkenkielwants, meidoornkielwants en de grote slanke glasvleugelwants.

6.3 Roofvliegen

Dit jaar zijn er weer een mooi aantal soorten roofvliegen gezien in het Park. Het zijn vaak vrij kleine tot zeer grote, meest grijsbruine vliegen die jagen op andere insecten. Zo dragen ook zij bij aan een natuurlijke balans van insectenpopulaties.

Tevens is er dit jaar gericht gezocht naar de **rode dennenstamjager**, omdat hij voorgaande jaren niet is gevonden en de gouden dennenstamjager wel, terwijl ze beiden in het zelfde biotoop kunnen voorkomen. Onze zoektocht was succesvol. We hebben 4 exemplaren gevonden, verspreid over het Park. Van de **gouden dennenstamjager** zijn er 7 exemplaren gevonden, ook verspreid over het Park. Beide soorten staan te boek als zeldzaam.

rode dennenstamjager

foto: Jeannette Hoek

De **gewone roofvlieg** is een stuk kleiner en zeer algemeen in het Park, net als de **zandroofvlieg**. De **borstelroofvlieg** is goed herkenbaar aan zijn harig/stekelig uiterlijk. Dit jaar zijn er veel gezien op het Pampelse Zand, de Franse Berg en de Pollen. De gele **hommelroofvlieg** is daarentegen een grote, zeer forse roofvlieg, die het uiterlijk heeft van een hommel. Zijn houding en vrij grote steeksnuit verraadt dat we hier met een andere soort te maken hebben. Komt voor in open biotopen en zit meestal op takken of op dode grove dennen die in het veld liggen. Gevonden bij Hoog Baarlo en Oud Reemsterzand. Nog een soort die op Hoog Baarlo is gevonden is de **roodbaardroofvlieg**. Deze soort heeft geheel zwarte poten en zijn baard die de steeksnuit beschermt heeft gelige tot rossige borstels, alleen boven en aan de buitenzijde enkele zwarte.

roodbaardroofvlieg

foto: Jeannette Hoek

6.4 Houtwespen en sluipwespen

De indrukwekkende houtwesp *Tremex fuscicornis* is dit jaar met 4 vrouwelijke dieren waargenomen. Het is een prachtig insect om te zien. Ze zetten hun eitjes af in zieke, aangetaste berken. De larve leeft dus in het hout. Belangrijk in het beheer is dus om deze niet om te zagen, maar hier en daar te laten staan. Dit komt de biodiversiteit in het Park zeker ten goede.

Tremex fuscicornis

foto: Jeannette Hoek

Er zijn 3 soorten sluipwespen die op deze soort parasiteert, waarvan er zeker 2 in het Park voorkomen, namelijk de *Megarhyssa vagatoiria*, in 2010 gevonden in het Park en nu dit jaar dus ook de *Megarhyssa perlata*. Deze soort is pas bekend in Nederland vanaf 2013 en heeft 3 vindplaatsen in heel Nederland. Daar is nu een 4^e bijgekomen, Het Nationale Park De Hoge Veluwe. De soort is gevonden op de plek waar ook hun gastheer voorkomt, *Tremex fuscicornis*. Op de berk ernaast troffen wij de sluipwesp *Megarhyssa perlata* aan.

Megarhyssa perlata

foto: Jeannette Hoek

Nog een sluipwesp die dit jaar is gevonden in het Park op het Otterlosezand is *Ophion obscuratus*.

6.5 Lieveheersbeestjes

Door de uitgave van de 'Veldklapper Lieveheersbeestjes' in 2015 is de kennis van lieveheersbeestje bij de insectenliefhebbers van de Faunawerkgroep aanzienlijk vergroot. Gevolg is ook dat er meer naar lieveheersbeestjes wordt gekeken en er dus ook meer zijn gevonden. Hieronder een rijtje van de waargenomen lieveheersbeestjes in 2017.

Nieuwe soorten waren dit jaar:

Bruin lieveheersbeestje, vrij gewoon op binnenlandse zandgronden, komt voor op naaldbomen.

Niervleklieveheersbeestje, vrij algemeen, voornamelijk op wilg en es, bosranden.

Tienvleklieveheersbeestje, algemeen op de binnenlandse zandgronden, soort van loofbossen.

Verder zijn de volgende soorten ook dit jaar weer waargenomen:

Zevenstippelig lieveheersbeestje, algemeen, allerlei biotopen.

Heidelieveheersbeestje, algemeen, heidevelden op zandgronden.

Achttienvleklieveheersbeestje, schaars op de binnenlandse zandgronden, komt voor op naaldbomen.

Aziatisch lieveheersbeestje, algemeen, alle biotopen

Harlekijnlieveheersbeestje, vrij algemeen, naaldbout met voorkeur voor den.

Oogvleklieveheersbeestje, vrij algemeen op binnenlandse zandgronden, naaldbout, voorkeur voor dennen.

Viervleklieveheersbeestje, algemeen, allerlei biotopen.

Meeldauwlieveheersbeestje, algemeen, loofbomen o.a. esdoorn en es

Gestreept lieveheersbeestje, dennenbossen, heide, schaars op de binnenlandse zandgronden.

Struweelnepkapontje, niet zeldzaam, maar moeilijk te vinden, dennenbomen.

gestreept lieveheersbeestje

harlekijnlieveheersbeestje

meeldauwlieveheersbeestje

tienvleklieveheersbeestje

foto's: Nina de Vries

7.1 Inleiding

Door onverwachte gebeurtenissen is het inventariseren van amfibieën en reptielen in 2017 ernstig in het gedrang gekomen. Verscheidene waarnemers die zich o.a. bezighielden met het inventariseren van de herpetofauna konden dit jaar geen inventarisatie uitvoeren.

Alleen een nieuwe tijdelijke route is goed onderzocht en verder de vaste telroutes.

De werkwijze was vergelijkbaar met andere jaren, namelijk door poelen en andere wateren te bezoeken, regelmatig vaste telroutes te lopen of herhaaldelijk bepaalde gebieden te bezoeken. Uiteraard zijn ook alle toevallige vondsten geregistreerd. Het totaal van al deze waarnemingen is hieronder per diergroep samengevat. De veel lagere onderzoeksinspanning drukt uiteraard het aantal waarnemingen, met name buiten de vaste telroutes.

7.2 Amfibieën

Het aantal waarnemingen van amfibieën in 2017 bedroeg 16 (2016: 68). Dit betrof 15 getelde exemplaren. Daarnaast werden nog enkele ei-snoeren en roepende mannetjes waargenomen, maar daarvan konden de aantallen alleen worden geschat. Alpenwatersalamanders werden in 2017 niet waargenomen.

Tabel 7.1 geeft een overzicht van de waargenomen soorten.

Tabel 7.1 In 2017 waargenomen amfibieën

Soort	Ei-snoer	Juveniel	Subadult	Adult onbepaald	Man	Totaal
kleine watersalamander	–	–	2	–	–	2
gewone pad	enkele	–	1	2	–	>3
rugstreppad	–	1	2	3	enkele	>6
heikikker	–	–	1	2	–	3
bruine kikker	–	–	1	–	–	1
groene kikker complex	–	–	–	–	enkele	enkele
Totaal	–	–	–	–	–	>15

groene kikker

foto: Harrie Wijnands

7.3 Reptielen

In 2017 bedroeg het aantal waarnemingen van reptielen 675 (2016: 861). Daarbij zijn 750 exemplaren geteld. Dit betrof evenals vorig jaar alle soorten die in het Park voorkomen. Zoals gebruikelijk werden vooral zandhagedissen gezien en verreweg de meeste daarvan langs de vaste telroutes, namelijk 570 exemplaren van de 687 waarnemingen.

Tabel 7.2 geeft een overzicht van de waargenomen soorten.

Tabel 7.2 In 2017 waargenomen reptielen

Soort	Dood	Stadium onbepaald	Juveniel	Subadult	Adult onbepaald	Vrouw	Man	Totaal
hazelworm	1	–	–	1	3	3	3	11
zandhagedis	–	1	128	205	109	135	114	692
levendbarende hagedis	–	–	10	2	12	1	–	25
gladde slang	–	–	–	1	2	–	–	3
ringslang	–	–	1	–	–	–	–	1
adder	–	–	–	2	7	5	4	18
Totaal	–	–	–	–	–	–	–	750

ringslang

foto: Harrie Wijnands

8.1 Zomertelling

In 2017 hebben we voor de vleermuizen geen inventarisaties uitgevoerd met de batlogger. Deze moeten na sluitingstijd plaatsvinden. In 2018 hopen we wel weer verschillende routes te kunnen rijden.

8.2 Wintertelling

Op 26 januari 2017 hebben Gerhard Glas en Ruud Kaal van de Vleermuiswerkgroep Gelderland diverse verblijven in het Park geïnventariseerd. Namens de faunawerkgroep waren Jan Snoijink en Tom Dekker hierbij aanwezig. Hieronder volgt een samenvatting van de waarnemingen in totaal 8 verblijven:

8.2.1. Bunker "Deelense Start".

In dit verblijf werden totaal 76 vleermuizen aangetroffen::

Tabel 8.1.1.1

aantal		Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam
1	exx	baardvleermuizen	<i>Myotis mystacinus/brandtii</i>
26	exx	franjestaat	<i>Myotis nattereri</i>
31	exx	watervleermuis	<i>Myotis daubentonii</i>
17	exx	meervleermuis	<i>Myotis dasycneme</i>
1	ex	gewone grootoorvleermuis	<i>Plecotus auritus</i>
1	ex	ongedetermineerd	

Onder de meervleermuizen bleek opnieuw het exemplaar met chip aanwezig dat in de nazomer van 2013 werd gevonden. Dit dier is gemerkt in een vleermuiskast in het Dijkgatbos in de Wieringermeer. Het tweede exemplaar dat kon worden afgelezen blijkt in het voorjaar 2016 te zijn gemerkt in of bij een bunker aan de andere zijde van het hek op het vliegveld. Dit dier moet inmiddels ruim 11 ½ jaar oud zijn.

8.2.2. Schuilplaatsen nabij het waterbassin (Zwarte Bergen).

In de twee kleine betonnen schuilplaatsen samen, die in 2010 van deurtjes en wegkruipplanken zijn voorzien en nu nog wat verder uitgediept, werden nu 20 vleermuizen aangetroffen, namelijk:

aantal		Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam
5	exx	baardvleermuizen	<i>Myotis mystacinus/brandtii</i>
9	exx	franjestaat	<i>Myotis nattereri</i>
5	exx	watervleermuis	<i>Myotis daubentonii</i>
1	ex	gewone grootoorvleermuis	<i>Plecotus auritus</i>

Met name in de buitenste schuilplaats werden ook veel (ca. 20) overwinterende dagpauwogen aangetroffen.

8.2.3. De rioolbuis/waterafvoer rolbaan uitkomend in het bassin.

Deze kon dit keer wel worden geteld, er zaten dit keer 'slechts' vier vleermuizen:

aantal		Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam
1	exx	baardvleermuizen	<i>Myotis mystacinus/brandtii</i>
1	exx	franjestaat	<i>Myotis nattereri</i>
1	exx	watervleermuis	<i>Myotis daubentonii</i>
1	ex	gewone grootoorvleermuis	<i>Plecotus auritus</i>

8.2.4. Bunker “Koningsweg” naast het Rijksarchief.

Hierin werden nu maar liefst 29 vleermuizen aangetroffen:

aantal		Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam
7	exx	franjestaat	<i>Myotis nattereri</i>
21	exx	watervleermuis	<i>Myotis daubentonii</i>
1	ex	gewone grootoorvleermuis	<i>Plecotus auritus</i>

De omstandigheden in de kelder zijn verbeterd door hulp van vrijwilligers en dat geeft nu wederom goede resultaten.

8.2.5. Voerkelder De Schuilkelder.

Hier werd geen vleermuis aangetroffen. De deur van de kelder stond open.

8.2.6. Voerkelder Nieuwe Plijmen.

Deze is niet bezocht omdat het dak was ingestort.

8.2.7. Voerkelder Bunterbos.

Hier werden wel sporen van de aanwezigheid van gewone grootoorvleermuizen aangetroffen. Deze verblijven daar onder normale omstandigheden, niet voor overwintering.

8.2.8. Kelderruimten onder het terras van jachtslot Sint Hubertus

Deze ruimtes zijn niet bezocht.

8.2.9. Zolder voormalige hondenkennel Sint Hubertus.

Hier werden 9 overwinterende vleermuizen aangetroffen, namelijk:

aantal		Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam
8	exx	gewone dwergvleermuis	<i>Pipistrellus pipistrellus</i>
1	ex	gewone grootoorvleermuis	<i>Plecotus auritus</i>

8.2.10. Half ondergronds gebouwtje even ten westen van het jachtslot.

In dit gebouw werd geen vleermuis aangetroffen.

In 2017 is het 'boommarterteam' aangevuld met Willem van Wassenberg, een welkome aanvulling. In de winter worden normaal gesproken de holle bomen systematisch nagelopen en gecontroleerd op bewoning.

In 2017 is dat slechts op zeer beperkte schaal gebeurd.

Pas vanaf half april konden we goed van start gaan.

Landelijk waren de nestjes vroeg dus liepen we behoorlijk achter op schema.

Er is gefocust op de bekende verblijfsbomen maar zelfs die zijn niet allemaal bekeken.

Uiteindelijk zijn in 6 nestbomen jongen gehoord. In slechts 2 nestbomen konden respectievelijk 1 en 3 jongen geteld worden. Bij de andere 4 nestbomen zat de ingang te hoog of was te klein. Bij één nestboom is geprobeerd het aantal jongen te weten te komen met behulp van een fotoval. Helaas is die fotoval (alweer) te laat ingezet en bleek de boom net verlaten te zijn. Op het filmpje stond een koolmees die de haren van de marters aan het verzamelen was voor het nest.

Eind mei waren de nestbomen al weer verlaten.

Tot slot nog de waarnemingen:

Op 7 mei is er op de N310 ter hoogte van 's-Kooningsjaght een aangereden volwassen mannetje gevonden.

Op 3 maart is er vlak bij de camping een dode bunzing gevonden door Hans Solleveld.

Op 16 mei heeft Wim Weenink een overstekende boommarter gezien op de Reemsterweg.

10.1 Inleiding

Mijn schoonzoon heeft niets met vogels. Sterker nog, hij heeft niets met natuur en 'buiten zijn'. (*Bijna een reden om hem de hand van mijn dochter te weigeren.*) Tot zijn verdediging mag worden aangevoerd dat hij nog nooit een tapuit heeft zien baltsen, dan wordt het wel anders, zeker weten. Ik heb dat wel gezien, meerdere keren in Het Nationale Park De Hoge Veluwe. Jaren geleden weliswaar, maar toch..... dat vergeet je niet meer. Altijd in 'de Wet' in die schrale wereld rondom dat monument of aan het Geitenspoor. Daar waren toen volop tapuiten en hier en daar duinpiepers. Dat is allemaal veranderd. Veranderingen horen bij de natuur, er is altijd dynamiek. Je moet de vinger aan de pols houden en dat doe je door gegevens te verzamelen. Daaraan ontleent de Faunawerkgroep van de Hoge Veluwe zijn bestaansrecht. Een clubje gedreven mensen die het vooral leuk vinden om wel buiten te zijn en die er aardigheid in hebben om gegevens te verzamelen voor het Park. Het Park, op zijn beurt, kan die gegevens goed gebruiken bij het beheer. Voortdurend moeten daar keuzes gemaakt worden en om dat verantwoord te kunnen doen moet je in ieder geval beschikken over gegevens uit het veld. In dit hoofdstuk over vogels wordt er uiteengezet wat er 2017 op dat gebied is gebeurd. Het inventariseren van een aantal gebieden in het Park (z.g. plots) is daarbij het belangrijkste. Dat gebeurt volgens een door SOVON (Samenwerkende Organisaties Vogelonderzoek Nederland) ontwikkelde methode. Een speciale soort waar elk jaar, dus ook in 2017 aandacht aan wordt besteed is de nachtzwaluw. Waarom die een aparte behandeling krijgt heeft te maken met zijn levenswijze. U leest daar meer over in het subhoofdstukje van dit hoofdstuk over vogels. Dan worden nog de z.g. 'losse' waarnemingen verzameld en doorgegeven aan het Park. Daarbij moet gedacht worden aan waarnemingen die gedaan worden als je niet aan het inventariseren bent maar die toch interessant zijn.

Dit hoofdstuk is opgebouwd uit de volgende onderdelen.

10.1 Inleiding

10.2 Inventarisaties

10.3 Losse waarnemingen

10.4 Klapekstertelling

10.5 Nachtzwaluwen

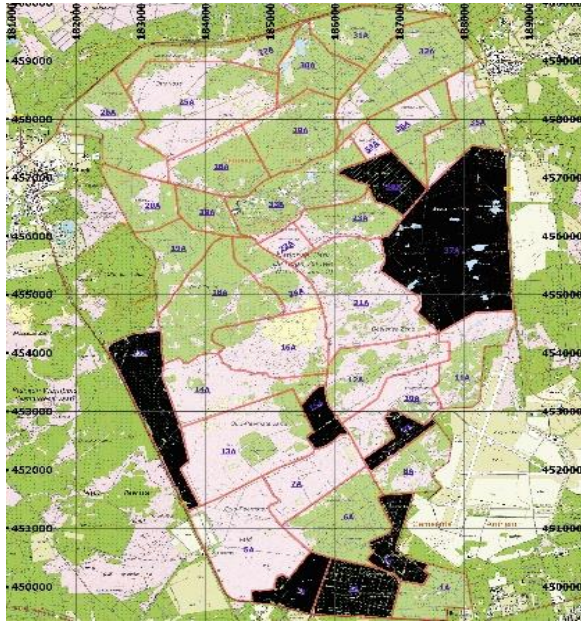
10.6 Rode Lijst Soorten in het Park

tjiftjaf

foto: Wim Weenink

10.2 Inventarisaties

Er werden dit jaar 8 plots op de aanwezigheid van vogels bekeken. Dat is wat minder dan in voorgaande jaren en de reden daarvan heeft te maken met de gemiddelde leeftijd van de leden van de Faunawerkgroep. Een paar plots die wel in de planning zaten voor 2017 gingen niet door vanwege blessures of ziekte van leden.

In de afbeelding is te zien welke plots (zwart) er in 2017 werden geïnventariseerd. Al de betreffende plots zijn al meerdere jaren in het voorjaar onafgebroken op de aanwezigheid van vogels bekeken. Behalve plot 38 (de Bunt), dat werd eerder alleen geteld in 2012.

Tabel 10.2.1

Plot	Gebied	Oppervlakte (ha.)	Eerder geteld in	Opmerkingen
2	Steegsedennen, Autobos, Kemperberg	105	2012,2013,2014,2015,2016	Gevarieerd bosgebied met veel soorten (45)
3	Aalderinksveld, Klein Sint Hubertus	65	2011, 2016	Geen leeuweriken meer, (in 2011 wel degelijk) wel 4 nachtzwaluwen
4	Everwijnsersf, Roggekamp, Zwarte bergen	70	2011,2012,2013,2014,2015,2016	Veel zangvogels (grauwe vliegenvanger)
9	Karitzkyweg, Eikenhoutbergen	45	2011,2012,2013,2014,2015,2016	Fitis 27 en een wielewaal
15	Bossen west van Kompagnieberg	30	2011,2016	In zo'n klein plot broeden 286 paren vogels
17	Verdronken Bos, Jeneverbessenbos	160	2011,2012,2013,2014,2015,2016	5 nachtzwaluwen
37	Deelense veld	435	2011,2012,2013,2014,2015,2016	Veldleeuwerik 54, grauwe klauwier 2 en een draaihals
38	Bunterbos	55	2012	4 paartjes appelvink en een havik

10.3 Losse waarnemingen.

In elk jaarverslag wordt melding gemaakt, met of zonder commentaar, van z.g. losse waarnemingen.

Daar worden alle vogelwaarnemingen onder verstaan die niet tijdens een inventarisatie worden gedaan. Dit jaar ziet die lijst er erg veel indrukwekkender uit dan in voorgaande jaren. Daar is één duidelijke reden voor en dat is het feit dat we er een nieuw lid bij hebben die niet alleen heel erg veel tijd in het Park doorbrengt, maar die ook over een geweldige kennis beschikt. Hij is een kei in het herkennen van vogels in het veld. Daardoor verandert zo'n lijst heel sterk. Er werden vogels in het Park 'gespot' die daar nog nooit eerder waren gezien. Een aantal van die waarnemingen zijn misschien voor het Park niet zo belangrijk, denk daarbij aan een overtrekkende visdief, maar met zoveel extra waarnemingen zit daar ook nogal wat tussen dat wel interessant is voor het Park.

Hieronder een selectie van waarnemingen, (in alfabetische volgorde) hier en daar voorzien van wat commentaar.

- barmsijs
In het najaar waargenomen in de omgeving van het Deelense Veld.
- beflijster
Tijdens de voorjaarstrek (tweede en derde week april) een paar maal langs de Reemsterweg.
- blauwe kiekendief
Een zestal waarnemingen het gehele jaar door, behalve in de zomer. Bijna altijd op het Deelense Veld of op Oud Reemst.
- boomvalk
Een paar waarnemingen, altijd jagend boven het D.Veld met al zijn plassen. Waarschijnlijk ook gebroed ergens rondom het Deelense Veld.

boomvalk met viervleklibel

foto: Wim Weenink

- bosruiter
In juli foerageerden er twee bij de IJzeren Man
- bruine Kiekendief
Gedurende de zomermaanden foerageerden er twee regelmatig boven het Deelense Veld.
- boerenwaluw
Op verschillende plekken in het Park nestelen jaarlijks aardig wat boerenwaluwen. Dienstgebouw, Centrumgebied en Oud Reemst bijvoorbeeld en misschien op nog wel meer plekjes. Maar dit voorjaar waren er ook 5 bezig om nestmateriaal te verzamelen helemaal in de noordoosthoek van het Deelense Veld, (modderig paadje) een ongebruikelijke plek.
- duinpieper
Al jaren uit het Park als broedvogel verdwenen. Dit jaar toch tweemaal boven het Deelense Veld waargenomen.
- goudhaan
Behalve een regelmatige broedvogel in het Park, kun je ze ook in de winter in groepjes tegenkomen, vaak samen met mezen. In het Bunterbos scharrelde in februari een groep van zestien van die juweeltjes.

- grauwe kiekendief
In de tweede helft van juni was er een jong mannetje in de omgeving van het Deelense Veld. Een vrouwtje en een ander mannetje werden dit jaar in hetzelfde gebied gezien.
- grauwe klauwier
Een soort die wat in de lift zit. Helemaal duidelijk is het niet hoeveel er in het Park gebroed hebben, maar dat zijn er zeer waarschijnlijk minimaal drie. Op het Deelense Zand werd een paartje met drie jongen gezien.
- groenpootruiter
Tijdens de voorjaarstrek en in de tweede helft van de zomer werd er drie keer zo'n steltloper gezien, altijd in de omgeving van één van de plassen op het Deelense Veld.
- grote barmsijs
Echt een soort voor een goede vogelkenner. Bij de Deelense Was was er eentje te bewonderen in december.
- grote kruisbek
Nog zo'n soort voor de echte kenners. In november en december werd een groepje van twee en een groepje van drie gezien in resp. de Nieuwe Plijmen en bij de Deelense Was.
- grote zilverreiger
Er zijn tegenwoordig zoveel van die witte reigers in ons land dat het geen verbazing wekt dat ze ook elk jaar wel een paar keer in het Park worden gezien. Tot nu toe alleen in en rondom de plassen op het Deelense Veld, maar dit jaar ook een exemplaar langs de vijver van het jachtslot.
- havik
Op diverse plekken in het Park broedvogel. Het wekt dan ook geen verbazing dat er elk jaar ook losse waarnemingen zijn. Dit jaar o.a. Deelense Veld en Zinkgat.
- houtsnip
In de wintermaanden worden er regelmatig houtsnippen gezien. Dat zullen er in de toekomst minder zijn dan in het verleden. Om een houtsnip te zien moet je namelijk van de paden af. Het afgelopen jaar waren er maar twee waarnemingen, beiden in januari, beiden in het Koerverbos. Hij is ook broedvogel in het Park.
- huiswaluw
Tijdens de najaarstrek werd er eentje boven de Eikehoutbergen gezien en in het voorjaar was er een exemplaar dat modder aan het verzamelen was tussen boerenzwaluwen in het noordoosten van het Deelense Veld.
- klapekster
Buiten de elders in dit hoofdstuk vermelde waarnemingen tijdens de klapeksterstelling in december waren er nog een paar waarnemingen, te weten: op de Pollen op 16 januari 2017 en op 2 november in de Wolfskuilen.
- kruisbek
Werd regelmatig gezien, meestal in de winter (Bunterbos), maar ook een paar keer in de zomer. (Centrumgebied)
- kuifeend
Een eendje dat af en toe gezien wordt op de plassen van het Deelense Veld. Dit jaar was er echter een broedgeval in de Landschappentuin.
- lepelaar
Het gaat goed met de lepelaar in ons land en dus is het niet zo vreemd dat er na de broedtijd eentje werd gezien in de IJzeren Man.
- meerkoet
Er was een broedgeval van deze soort in de vijver van het Jachtslot (gezien met twee jongen)
- middelste bonte specht
Eindelijk was er een waarneming van deze soort in het Park. Dat kon niet uitblijven. In de eerste helft van mei (Reeënbosjes). Nu nog een broedgeval!
- purperreiger
Tijdens de voorjaarstrek verbleef er even een purperreiger in de Zandfles.

- raaf
Evenals vorig jaar was er weer een slaapplek van raven in het Park (Oud Reemsterzand/Pollen) Er werden tenminste tachtig exemplaren geteld.

raven, omgeving de Pollen

foto: Wim Weenink

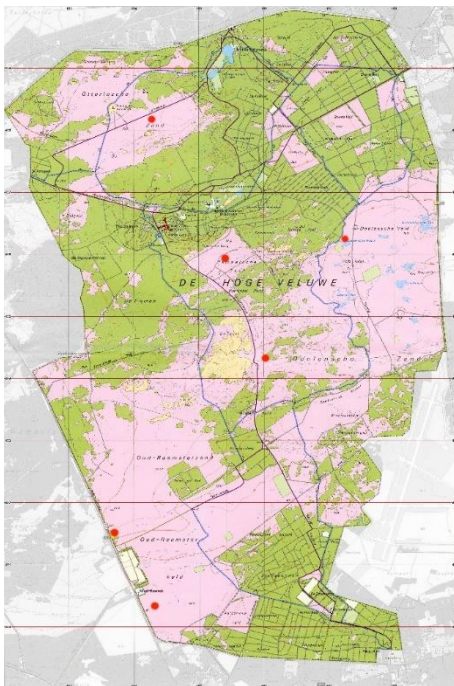
- rode wouw
Gedurende het voorjaar en de zomer werd er regelmatig een rode wouw boven het Deelense Veld gezien. Op 30 april zelfs twee.
- slangenarend
Het Deelense Veld was opnieuw de plek waar regelmatig in juni en juli een slangenarend te zien was.
- slechtvalk
Op 21 juni vloog er een vrouwtje slechtvalk met twee jongen boven het Deelense Zand. Was er soms een broedgeval in de omgeving van Deelen??
- smelleken
Tijdens de voorjaarsstrek werd er zo'n klein valkje gezien boven het Deelense Veld.
- sperwer
Er was maar één sperwerwaarneming gedurende heel 2017! Een jagend exemplaar bij de Aenstoot. (januari)
- tapuit
Alleen tijdens de voorjaarsstrek een aantal waarnemingen.
- torenvalk
Ook de torenvalk wordt een spaarzaam voorkomend roofvogeltje in het Park. Slechts één waarneming. (Eikehoutbergen, september)
- visarend
Zowel tijdens de voorjaarsstrek als tijdens de najaarsstrek werd er boven het Deelense Veld een visarend gezien.
- wespendief
Waarschijnlijk minimaal twee broedgevallen in het Park. Op 22 mei was er een baltsend paartje boven het Wetbos te zien. Ze werden er tot in augustus waargenomen. Ook een baltsend paartje op 1 juni bij Hoog Baarlo.

- wintertaling
Op 11 april verbleef er een paartje in de Landschappentuin. (interessante waarneming!)
Een groep van wel dertig exemplaren, rustend in de Zandfles op 18 september.
- zeearend
Er waren in augustus en oktober drie waarnemingen van een zeearend. Altijd boven het Deelense Veld.
- zomertortel
Bijna uit Nederland verdwenen. Maar in juli zong er een exemplaar op het Deelense Zand. Hij verbleef er tot in augustus.
- zwarte specht
Regelmatig twee exemplaren in Koerverbos en Bunterbos. (misschien dezelfde?)

Als je deze lijst goed bekijkt zou je de indruk krijgen dat je bijna uitsluitend op het Deelense Veld moet zijn om veel goede waarnemingen te doen. Op zich is dat ook een hele goede plek voor bijvoorbeeld overtrekkende roofvogels. Het gevolg is dat er om die reden ook heel veel naar vogels wordt gekeken op dat Deelense Veld en daardoor is dit deel van het Park toch wel wat oververtegenwoordigd in deze lijst.

10.4 Klapekstertelling

De laatste jaren wordt er o.a. door SOVON een landelijke winterklapekstertelling gehouden in december en februari. Het doel is natuurlijk om een beeld te krijgen van de toe- of afname van die mooie vogel gedurende de winterperiode in ons land. Als je dat dan allemaal op dezelfde dag doet dan kan er niet/nauwelijks overlap zijn. Vroeger broedvogel maar dat is verleden tijd. Leden en een paar oud-leden van de Faunawerkgroep hebben op zaterdag 16 december geprobeerd Het Nationale Park De Hoge Veluwe gebiedsdekkend te tellen. Dat betekent voor deze vogel dat je in de open ruimtes moet wezen. Je zoekt naar een opvallend licht gekleurde vogel ter grootte van een merel die in het topje van bijvoorbeeld een vliegdenntje zit. Ons resultaat kwam uit op 6 exemplaren. Omdat er in de daaraan voorafgaande periode weinig waarnemingen waren gedaan viel dit aantal niet tegen.

De rode stippen geven de plaatsen aan waar een klapekster werd waargenomen.

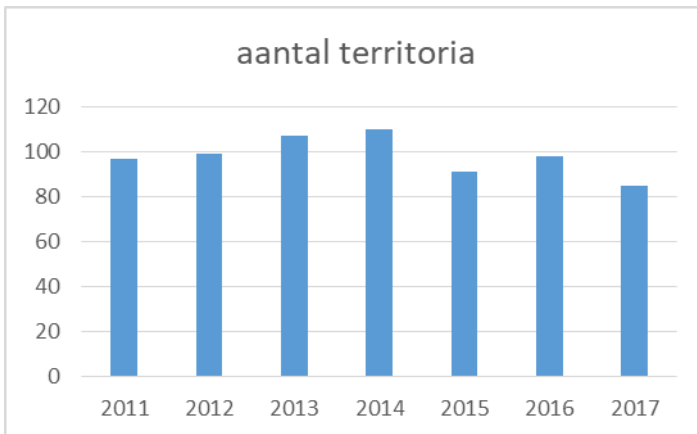
klapekster, Oud Reemst

foto: Wim Weenink

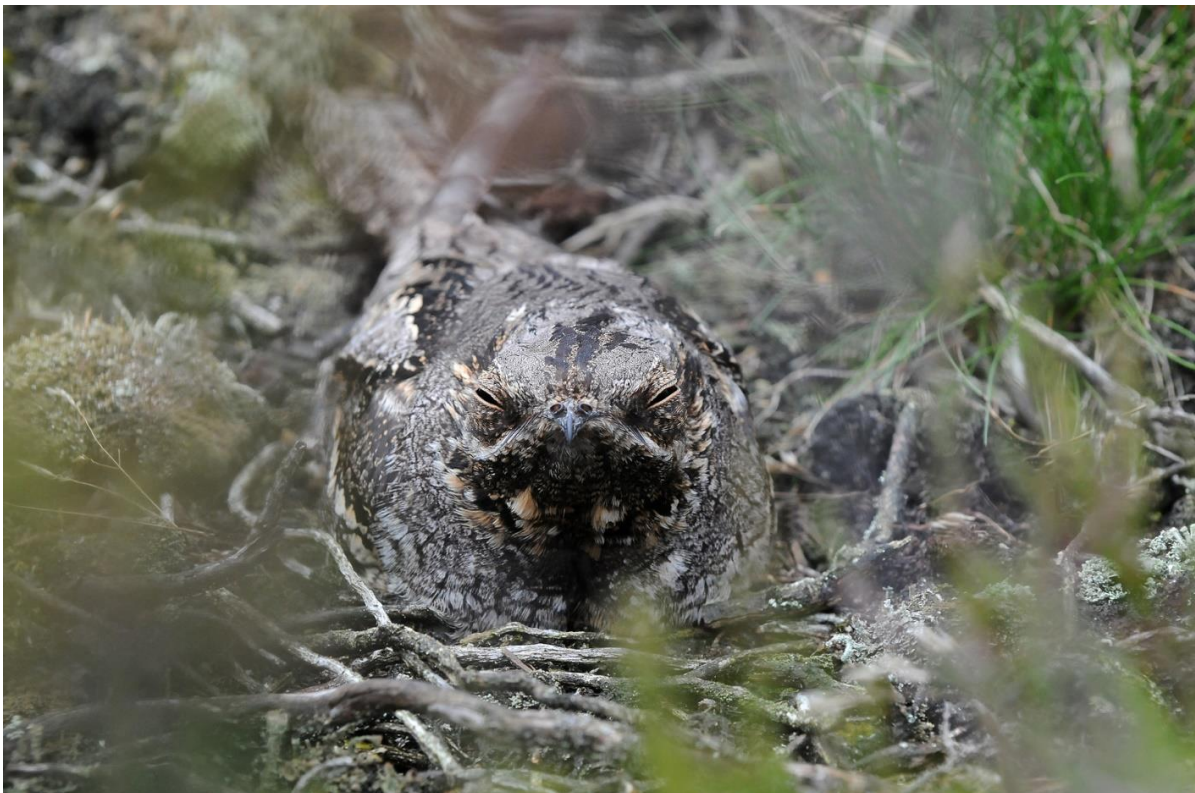
10.5 Nachtzwaluwen

Ook dit jaar hebben we geprobeerd om vast te stellen hoeveel nachtzwaluwen er globaal in het Park een broedpoging hebben gedaan. Wat we doen is op grond van zingende exemplaren vaststellen hoeveel territoria er zijn. We gaan dus geen nestjes zoeken of iets dergelijks. Voor alle duidelijkheid, dat geldt ook voor alle andere inventarisaties. En omdat die nachtzwaluwen een nachtelijke levenswijze hebben horen we ze niet bij onze reguliere tellingen overdag. Voor nog een paar vogelsoorten is dat ook het geval, te denken valt daarbij voor het Park aan: bosuil, ransuil, houtsnip en kwartel, waarbij je die laatste ook wel overdag kunt horen. In overleg met het Park wordt op een aantal dinsdagavonden in mei en juni naar die vogels gezocht. Meestal in groepjes van twee personen. Het afgelopen jaar viel er vanwege weersomstandigheden een avond uit. We hebben dan de beschikking over een reserveavond.

Tabel 10.5.1 aantallen territoria afgelopen zeven jaar

Hiernaast de tabel die het aantalsverloop van deze soort in het Park laat zien gedurende de afgelopen jaren. Je zou een tikje ongerust kunnen worden bij het bekijken, maar daar is het m.i. te vroeg voor. Een reden van de vermeende achteruitgang zou bijvoorbeeld kunnen zijn dat er toch minder tellers over al die avonden beschikbaar zijn dan eerder veelal wel het geval was.

nachtswaluw, Karitzkyveld

foto: Wim Weenink

10.6 Rode Lijst soorten en het Park

Eind 2017 is door SOVON de lijst met z.g. Rode Lijst soorten aangepast. In de natuur is een permanente dynamiek met als gevolg dat een lijst die wordt opgesteld over het, in dit geval, voorkomen van vogels in Nederland regelmatig moet worden bijgesteld. Hieronder de lijst met Rode Lijst soorten die in het Park in 2017 gebroed hebben. Iets nauwkeuriger, die tenminste geprobeerd hebben om in het Park te broeden.

1. boerenzwaluw
2. boomvalk
3. draaihals
4. graspieper
5. grauwe klauwier
6. grauwe vliegenvanger
7. grote lijster
8. kneu
9. matkop
10. raaf
11. veldleeuwerik
12. watersnip
13. wielewaal
14. zwarte mees

grauwe vliegenvanger, mannetje voert vrouwtje

foto: Wim Weenink

Een paar opmerkingen bij dit lijstje.

Vorig jaar betrof het 16 soorten, dit jaar zijn het er twee minder. Daar mogen geen conclusies aan worden verbonden. Om dat te verduidelijken: van de Rode Lijst soorten is bijvoorbeeld de groene specht afgevoerd omdat het aardig goed gaat met deze soort. De soort broedt, evenals vorig jaar, wel in het Park. Voor de kerkuil is hetzelfde van toepassing.

Een soort die de laatste jaren niet meer in het Park heeft gebroed en nu wel een poging heeft gedaan is de wielewaal. We zijn benieuwd of dat in 2018 een vervolg krijgt.

Wat mij betreft is het Park met name belangrijk voor drie soorten op deze lijst en dat zijn de 1) graspieper, 2) veldleeuwerik en 3) draaihals.

Graspieper.

Op het platteland (boerenland) een soort die steeds verder afneemt. In een strak weiland met dat op plastic lijkende Engels raaigras zie je niet veel graspiepers meer op de rasterpaaltjes. Alleen al op het Deelense Veld waren dit jaar 41 territoria!

Veldleeuwerik.

Wat voor de graspieper geldt is ook van toepassing voor de veldleeuwerik. Alleen valt het bij de veldleeuwerik misschien meer op. Op datzelfde Deelense Veld waren dit jaar 54 paartjes van deze soort.

Draaihals. Na een jarenlange achteruitgang lijkt dat nu wat te kantelen. Maar wel op een aantal van maar enkele tientallen in het hele land. Drenthe en de Veluwe, dat zijn de kernen. En in het Park zitten nog steeds draaihalzen.

HOOFDSTUK 11

MLT DEELEN

11.1 Vlinders en overige insecten

Nina de Vries, Olga van der Klis

In aanvulling op alle inventarisaties in het Park, worden er door twee leden van de faunawerkgroep een viertal vlinderroutes op Vliegveld Deelen geteld. Het is interessant te zien hoe de vlinderpopulatie bij 'onze burens' het doet. Hopelijk heeft de aanleg van de corridor bij het Zinkgat een positief effect op de verspreiding van de vlinders en gaan zij over de grenzen heen. De komende jaren zal dat zeker gevolgd gaan worden. Nieuwe soort op 1 van de routes was de eikenpage. Deze was voorgaande jaren nog niet op het vliegveld waargenomen.

11.2 Amfibieën en reptielen

Harrie Wijnands

11.2.1 Inleiding

Doordat we met minder mensen konden inventariseren had dat helaas zijn weerslag op de inventarisaties op de Vliegbasis Deelen. De Vliegbasis is in 2017 slechts 2 keer bezocht, waarbij alleen op 30 maart enkele waarnemingen konden worden gedaan.

11.2.2 Amfibieën

De resultaten staan in tabel 11.2.1.

Tabel 11.2.1 Waarnemingen van amfibieën in 2017

Soort	Man	Ei-klomp
gewone pad	enkele	–
bruine kikker	–	enkele tientallen

bruine kikker, man en ei-klompen

foto: Harrie Wijnands

11.2.3 Reptielen

De resultaten staan in tabel 11.2.2.

zandhagedis, man

foto: Harrie Wijnands

Tabel 11.2.2 Waarnemingen van reptielen in 2017

Soort	Subadult	Man	Vrouw
zandhagedis	1	1	1

11.2.4 Vooruitblik

Het is nog niet duidelijk of de herpetofauna-inventarisaties op de vliegbasis de komende jaren in de huidige vorm kunnen worden voortgezet. De subcoördinator zal zich in ieder geval moeten terugtrekken. Het is te hopen dat een ander lid van de Faunawerkgroep zijn taak hier kan overnemen

12.1 Houtoogstinventarisaties

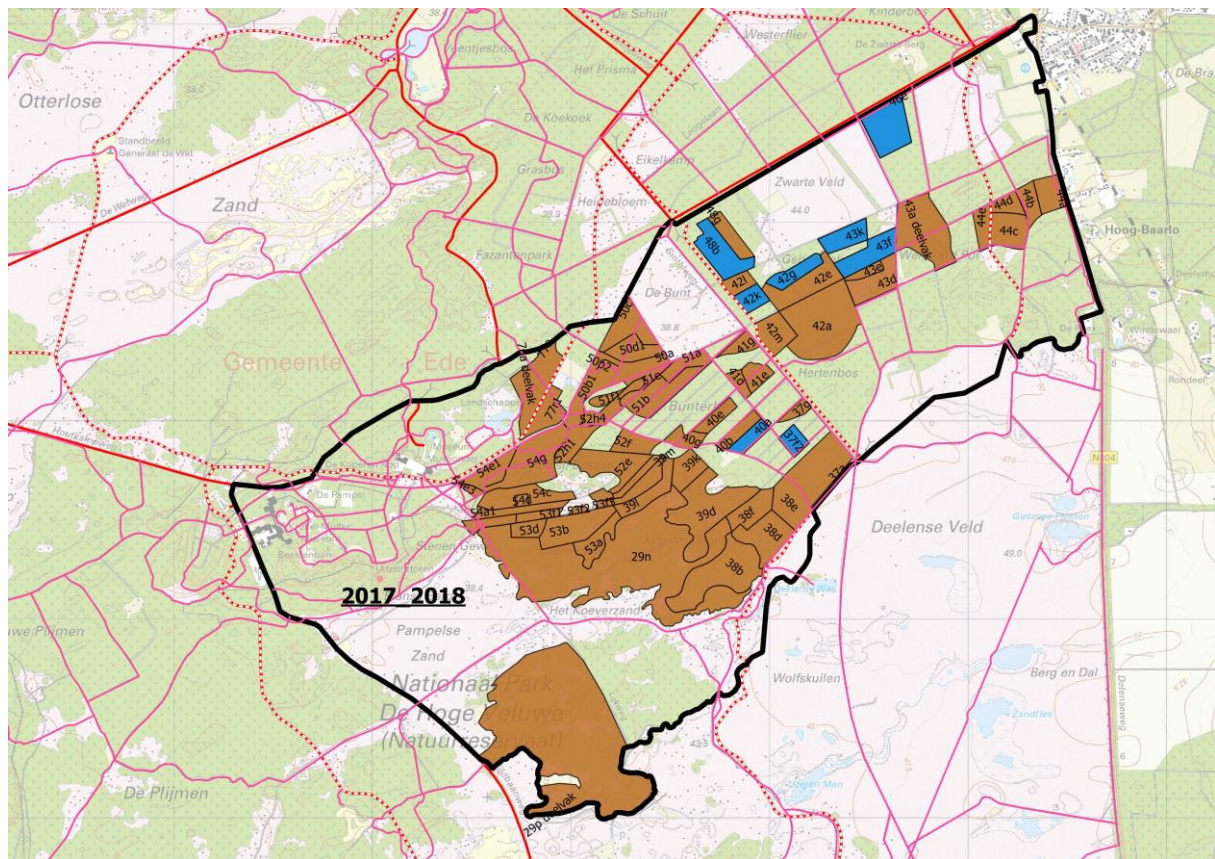
Voor het dertiende jaar op rij zijn op verzoek van het Park door de vrijwilligers van de Faunawerkgroep de geplande houtoogstpercelen geïnventariseerd op natuurwaarden, voorafgaand aan de kapwerkzaamheden. Dit jaar was het zwart omliggende gebied op het kaartje aan de beurt voor houtoogst-/kapwerkzaamheden. De gebleste bomen in de houtoogstpercelen werden vanaf augustus 2017 geveld en het hout was reeds in december 2017 uitgereden.

De door het Park aangewezen houtoogstpercelen 2017 bevinden zich in het midden en oosten van het Park, die op het kaartje in bruin zijn aangegeven.

Onder de te inventariseren percelen vielen ook kleinschalige kaalkapgebiedjes die liggen in de percelen die op het kaartje in blauw zijn aangegeven.

Dit jaar lagen de te inventariseren percelen grotendeels in voormalige rustgebieden. Om de inventarisaties goed te kunnen uitvoeren zijn afspraken gemaakt met Het Park over het betreden van de te inventariseren percelen.

e

overzichtkaart houtoogst 2017-2018

Dirk de Lange

12.2 Houtoogstgegevens

Om een indruk te krijgen van de hoeveelheid gekapt hout bij de reguliere houtoogst in 2017 moet men denken aan ongeveer 6000 kubieke meter.

Aan kaalkap, groepenkap, was dat 1370 kuub.

12.3 Werkwijze van de inventarisaties

Elk lid van de Faunawerkgroep ontvangt jaarlijks van ons een kaartje met daarop zijn/haar te inventariseren gebied alsmede vier verschillende - voor dat jaar gemaakte - invulformulieren om de inventarisatiegegevens in te kunnen vullen. Net als in voorgaande jaren zijn de te inventariseren onderwerpen opgesplitst in grondholen, mierennesten, horsten en boomholtes/spleten. Bij grondholen valt bijvoorbeeld te denken aan holen van konijn, das en vos.

Bij boomholtes kan men denken aan vogels, vleermuizen en boommarters.

Om een zo goed mogelijk beeld te krijgen van de natuurwaarden hebben de vrijwilligers van de Faunawerkgroep hun te inventariseren gebied meerdere malen bezocht en in verschillende jaargetijden. Roofvogelhorsten, boomholtes en grondholen werden meestal in de winterperiode gezocht/geïnteriseerd. Mierenkoepels en mierennesten werden zoveel mogelijk in het voorjaar geïnteriseerd.

De verdeling van de te inventariseren gebieden, het verstrekken van de gebiedskaartjes en het verwerken en voor zover mogelijk, het controleren van de ingeleverde inventarisatieresultaten, werd door ons zelf gedaan. Ook werden deze gegevens door ons in GIS overgezet zodat het Park ze gemakkelijk via het eigen GIS-systeem kan raadplegen. Op deze manier kan het Park bij het (laten) uitvoeren van werkzaamheden snel zien welke plekken en gebiedjes bijzondere aandacht behoeven of ontzien moeten worden in het kader van natuurbescherming.

De inventarisatieresultaten zijn begin juni 2017 door ons bij het Park ingeleverd in de vorm van 4 aparte GIS-bestanden.

Tevens worden de inventarisatieresultaten door ons bewaard in het GIS-archief van de Faunawerkgroep.

Overgenomen van het K.N.M.I.; <https://www.knmi.nl/nederland-nu/klimatologie/maand-en-seizoensoverzichten/2017/jaar> en bewerkt voor De Hoge Veluwe

Zeer warm, zeer zonnig en aan de natte kant

2017 was met een gemiddelde temperatuur van 10,9 °C het vierde zeer warme jaar op rij. Net als de drie voorgaande jaren eindigde 2017 in de top-10 van warmste jaren sinds het begin van de waarnemingen. Dit beeld past in de trend van een opwarmend klimaat.

Januari was met gemiddeld 1,6 °C koud. Het was de koudste januarimaand sinds 2010. Op 7 januari zorgde langdurige ijzel voor grootschalige gladheid waarvoor het KNMI code oranje uitgaf. Op 23 januari werd in Twente met -10,8 °C de laagste temperatuur van het jaar geregistreerd. Februari was zacht, maar van 8 tot en met 10 februari was er een korte winterse periode die werd afgesloten door sneeuw, waarna voorjaarsweer volgde.

De lente was als geheel zeer zacht, maar kende twee gezichten. Maart was zeer zacht, terwijl in april noordelijke stromingen voor koud weer zorgden. Vorst rond de 20ste veroorzaakte veel schade in de fruitteelt. Mei was extreem warm. De laatste 10 dagen verliepen zomers en op 29 mei werd het in Volkel 33,5 °C. Deze temperatuur behoort bij de hoogste temperaturen ooit gemeten in de lente in Nederland.

Het zomerweer kreeg een vervolg in juni, die met 18,0 °C op een gedeelde eerste plaats van de warmste junimaanden sinds 1901 eindigde. De landelijk hoogste temperatuur van dit jaar, 35,2 °C, werd op 22 juni bereikt in Arcen.

De zomer was warm en kwam op de 10e plaats in de rij van warme zomers sinds 1901. Het was wat zonniger dan normaal, maar ook natter.

Juli was wisselvallig en nat en qua temperatuur normaal, in augustus lag de gemiddelde temperatuur iets beneden normaal.

September was koel en alleen aan het begin en tegen het einde van de maand werd de 20 gradengrens bereikt. Op 13 september veroorzaakte de eerste herfststorm veel overlast, vooral in de kustprovincies.

Oktober was juist zeer zacht. Op 16 oktober werd het in het zuidoosten met ruim 25 °C nog zomers warm. Ook november verliep duidelijk warmer dan normaal.

Ook december was zacht, maar kende aan het begin en van 7 tot en met 12 december korte koude perioden. In De Bilt kwamen voor:

Jaar 2017	Jaar 2016	Normaal		
4	1	8	Ijsdagen	(max. temp. lager dan 0,0 °C)
44	60	59	Vorstdagen	(min. temp. lager dan 0,0 °C)
105	108	85	Warme dagen	(max. temp. 20,0 °C of hoger)
23	31	26	Zomerse dagen	(max. temp. 25,0 °C of hoger)
3	5	4	Tropische dagen	(max. temp. 30,0 °C of hoger)
1763	1881	1639	Uur zon	
862	757	847	mm neerslag	(Landelijk gemiddelde)

Veel maanden waren zonniger dan normaal, vooral januari en maart sprongen eruit. December was de enige echt sombere maand.

Opvallend droge maanden waren de (tevens zeer warme) maanden mei en juni. Juli, september en december waren nat.

KNMI, Weer- en klimaatdiensten, Adrie Huiskamp, 9 januari 2018.

SAMENVATTING

Jan de Beer

Het jaar 2017 begon met een vroeg en warm voorjaar, waardoor ook de vlinders al vroeg vlogen. De tweede helft van april sloeg het weer om, veel te koud tot begin mei. Daarna kwam het zomerse weer terug, met zelfs al een paar tropische dagen. De vliegtijd van de **dagvlinders** was dan ook twee weken eerder dan normaal. Echter, er heeft zich een duidelijke tweedeling afgetekend in de vlinderfauna dit jaar: soorten deden het óf heel goed, óf juist erg slecht. De soorten van de vochtige milieus hebben het dit jaar goed gedaan, maar voor de 'droge soorten', als bosparemoervlinder, grote paremoervlinder en bruine vuurvlinder was het een slecht jaar. Helaas laten ook de tellingen op de Hoge Veluwe dit beeld zien. In 2017 zijn er door leden van de faunawerkgroep zeven vlinderroutes in verschillende biotopen meerdere malen dit telseizoen (april – september) gelopen. Daarnaast zijn er in het kader van de 'terreinmonitoring dagvlinders' op 10 plotjes van 50 x 50 meter, verspreid door het Park, minstens 3x de dagvlinders geteld. Dit geeft een goed beeld van het voorkomen van dagvlinders in de verschillende habitats.

In totaal zijn er op de monitoringsroutes en -plotjes 2303 getelde vlinders doorgegeven, tegen 4527 in 2016, 6079 in 2015 en 9125 in 2014, verdeeld over 26 soorten. Een dalende lijn waaraan wellicht het weer mede debet is geweest. Daarnaast is de vergelijking niet helemaal zuiver, aangezien één van de routes dit jaar door omstandigheden niet geteld is. Normaal gesproken zou deze route het aantal heivlinders én hooibeestjes zeker hebben vergroot.

In 2017 zijn 8 soorten **micronachtvlinders** en 9 soorten **macronachtvlinders** aangetroffen die nieuw zijn voor het Park.

Evenals vorig jaar zijn er in 2017 weer op vier plaatsen in het Park **libellen** geïnventariseerd. In het centrum bij de Veentjeswei en de Landschappentuin en in het Deelense Veld bij de Deelense Was en de IJzeren Man. Tot en met juni was het heel erg droog en of het daar aan lag weten we niet, maar op de monitoringsroutes hebben we minder grote aantallen en ook minder soorten gezien dan andere jaren. In 2017 zijn tijdens 21 bezoeken in totaal maar 27 soorten gezien. Vorig jaar bij 19 bezoeken 32 soorten. Bij de losse waarnemingen werd begin augustus is de zwervende heidelibel, welke niet op de routes is gezien, op twee plaatsen waargenomen. Het totaal aantal libellensoorten op de Hoge Veluwe werd hiermee 28.

De meeste **sprinkhanen** komen we in de zomer en het najaar tegen. Voor een aantal soorten was het ook dit jaar treurig gesteld, andere soorten deden het juist weer uitermate goed. Sprinkhanen vormen voor veel andere diersoorten bulkvoedsel. Vooral voor veel vogels, reptielen en amfibieën, maar ook andere insecten en spinnen profiteren mee. Als sprinkhanen en krekels zouden verdwijnen uit een specifiek gebied, dan verdwijnen er meerdere diersoorten uit dat landschap. Ze zijn dus van groot belang in het hele ecosysteem en zorgen voor een grote biodiversiteit in Het Nationale Park De Hoge Veluwe.

Van de vier soorten die als ernstig bedreigd staan op de Rode Lijst komen er nog 3 soorten voor in het Park, namelijk de wrattenbijter, zadelsprinkhaan en het bosdoortje. De veldkrekkel staat als kwetsbaar te boek. Er zijn dit jaar 19 soorten waargenomen (2016: 16 soorten).

Spinnen zijn niet de meest opvallende dieren van het Park. Ze spelen ook een belangrijk rol in het hele ecosysteem. Doordat ze allerlei andere soorten insecten vangen, van groot tot klein, zorgen zij mede voor een goede balans in de diverse insectenpopulaties. Dit jaar is er een flinke toename qua soorten. Dit komt doordat er in de Faunawerkgroep nog iemand besmet is geraakt met het 'spinnenvirus' en veel op pad is geweest om in verschillende biotopen de soortenrijkdom te onderzoeken. Een aantal soorten is dit jaar niet gezien. Dat wil nog niet zeggen dat deze soorten absoluut niet voorkomen in Het Nationale Park De Hoge Veluwe. Dit jaar hebben we 87 soorten spinnen aangetroffen.

Onder de **overige insecten** vallen alle families die niet in een apart hoofdstuk worden benoemd in dit jaarverslag. De waarnemingen worden door het gehele Park verzameld, dus niet via een vaste telroute. Vandaar dat het van belang is dat er wisselende gebieden in wisselende perioden worden bezocht en gecontroleerd op voorkomen van verschillende families van overige insecten. Het Nationale Park De Hoge Veluwe krijgt zo meer inzicht in de biodiversiteit van het Park en kan haar beheer hier op aanpassen indien wenselijk.

Het aantal waarnemingen van **amfibieën** in 2017 bedroeg 16 (2016: 68). Dit betrof 15 getelde exemplaren. Daarnaast werden nog enkele ei-snoeren en roepende mannetjes waargenomen, maar daarvan konden de aantallen alleen worden geschat. Alpenwatersalamanders werden in 2017 niet waargenomen. Het aantal waarnemingen van **reptielen** in 2017 was 675 (2016: 861). Daarbij zijn 750 exemplaren geteld. Dit betrof evenals voorgaande jaren alle soorten die in het Park voorkomen. Zoals gebruikelijk werden vooral zandhagedissen gezien en verreweg de meeste daarvan langs de vaste telroutes, namelijk 570 van de 687.

In 2017 hebben we voor de **vleermuizen** geen inventarisaties uitgevoerd met de batlogger. Deze inventarisaties dienen na sluitingstijd van het Park plaats te vinden. Voor 2018 staan er wel weer routes in de planning. In de winter zijn de verblijfplaatsen wel geïnventariseerd. Een record aantal van 138 exemplaren werden geteld verdeeld over zes soorten (één meer dan vorig jaar).

Van de **boomarter** werden in 2017 weer uiteindelijk 6 nestbomen met jongen gehoord. Probleem was dat pas laat met inventarisatie begonnen kon worden. In slechts 2 nestbomen konden respectievelijk 1 en 3 jongen geteld worden. Bij de andere 4 nestbomen zat de ingang te hoog of was te klein. Bij één nestboom is geprobeerd het aantal jongen te weten te komen met behulp van een fotoval. Helaas is die fotoval (alweer) te laat ingezet en bleek de boom net verlaten te zijn. Op het filmpje stond een koolmees die de haren van de marters aan het verzamelen was voor het nest.

Voor **broedvogels** (BMP) werden slechts 8 plots het afgelopen jaar (2016: 13) geïnventariseerd, globaal 965ha. (2016: 1530 ha.) natuurgebied. Er werden 1569 waarnemingen genoteerd (2016: 2113) voor 69 verschillende soorten (2016: 70).

In december en februari werden klapekstertellingen gehouden. Vroeger broedvogel maar dat is verleden tijd. Ons resultaat kwam uit op 6 exemplaren (2016: 9). Omdat er in de daaraan voorafgaande periode weinig waarnemingen waren gedaan viel dit aantal niet tegen.

Bij de nachtzwaluwtelling werden 85 territoria vastgesteld (2016: 98).

Van de nieuwe rode lijst werden 14 soorten waargenomen (2016: 16) te weten: boerenzwaluw, boomvalk, draaihals, graspieper, grauwe klauwier, grauwe vliegenvanger, grote Lijster, kneu, matkop, raaf, veldleeuwerik, watersnip, wielewaal, zwarte mees.

De vlinderroutes op de **vliegbasis Deelen** zijn in 2017 vier maal bezocht en vier routes gelopen. Wel werden naast dagvlinders ook diverse sprinkhanen, nachtvlinders en overige insecten en spinnen waargenomen. De Vliegbasis is in 2017 slechts 2 keer voor de reptielenroutes bezocht, waarbij alleen op 30 maart enkele waarnemingen konden worden gedaan.

Het meest opmerkelijke resultaat is wel dat ook in 2017 geen enkele slang is waargenomen.

De door het Park aangewezen **houtoogst**percelen 2017-2018 bevinden zich in het midden en oosten van het Park.

De inventarisatieresultaten zijn begin juli 2017 door ons bij het Park ingeleverd in de vorm van 4 aparte GIS-bestanden.

Het **weer**: Het jaar 2017 was weer zeer zonnig en warm maar aan de natte kant.

De lente was als geheel zeer zacht, de zomer was warm en kwam op de 10e plaats in de rij van warme zomers sinds 1901, september was koel, oktober was juist zeer zacht. Ook november verliep duidelijk warmer dan normaal.

Ook december was zacht, maar kende aan het begin en van 7 tot en met 12 december korte koude perioden.

2017 DANKWOORD

Jan de Beer

Helaas stond ook 2017 (net als 2016) in het teken van de vele wisselingen binnen de faunawerkgroep. Om diverse redenen zijn er mensen gestopt met dit inventarisatiewerk.

We prijzen ons gelukkig dat er goede vervangers zijn gevonden, waardoor de Faunawerkgroep toch veel inventarisaties in Het Nationale Park De Hoge Veluwe heeft kunnen uitvoeren. Het resultaat vindt U in dit jaarverslag waarin vanuit de vele specialismen de waarnemingen zijn vastgelegd.

Mijn dank gaat dan ook uit naar de leden van de werkgroep die hieraan hebben bijgedragen, zonder hun inbreng zou een jaarverslag over zo'n breed spectrum van kennis en specialisme niet mogelijk zijn.

Alle inventarisatiegegevens werden door de subcoördinatoren ingezet in hun bijdrage aan dit jaarverslag. Hiervoor allen zeer veel dank.

Ook gaat onze dank uit naar Ruud Kaal en Gerhard Glas voor hun hulp bij het inventariseren van de winterverblijfplaatsen van de vleermuizen.

Net als vorig jaar kon dit jaar gekeken worden naar de verschillen tussen de fauna binnen het Park en op Vliegveld Deelen.

De medewerkers van het Park dank ik voor hun samenwerking.

Nina de Vries ben ik erkentelijk voor haar hulp bij de eindredactie van dit omvangrijke verslag.

Ook dank aan de medewerkers van de Vlinderstichting, Sovon, de insectenwerkgroep KNNV-Apeldoorn, de natuurmedewerkers van Vliegveld Deelen en VleGal (Vleermuizenwerkgroep Gelderland).